

מדשן ביתך

גליון
מס' 203

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א
נערך לדפוס לע"נ המחנך רבי דוד ב"ר חיים הכהן עדני זצ"ל

ואתחנן
תשע"ט

"ואתחנן אל ה'" (ג' - ב"ג)

"ואתחנן אל ה'" (ג' - ב"ג)

כתוב בספרי: ומה משה רבנו שהיה יכול לטעון עבור מעשיו הטובים, אע"פ כן ביקשה תחנונים (מלשון תחינה שהוא לשון חינם), וכן דוד המלך, על אחת כמה וכמה אנחנו...

ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים, שנאמר "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר", ואתחנן בגימטריא הכי הוי. [דבר"ר י"א ט].

בספר "כרם חמד" מביא את [פרשת חיי שרה], הגמ' בגיטין [פ"א]. שאומרת, בוא וראה לא כדורות ראשונים דורות אחרונים, דורות ראשונים היו מכניסים את התבואה דרך הדלת כדי לחייב אותה במעשר, ואילו דורות אחרונים מכניסים אותה דרך גגות וחצרות כדי לפטרה מהמעשר. ראיית פני הבית לגבי מעשר מחייבת רק לגבי אכילת ארעי ולא לגבי אכילת קבע, ובכל מקרה, שבת קובעת למעשר, ולכן התחמקות זו טובה עד שבת, וכשמגיעה שבת, בכל מקרה גם אם זה נכנס דרך החלון צריך לעשר. שואלים התוספות, א"כ, מה רצו להרוויח בכך? עונים התוספות, שמותר לתת את התבואה לבהמה, משום שאכילת בהמה נחשבת אכילת עראי.

אומר ה"חתם סופר", גימטריה זו היא גם הגימטריה של תפלה, ועם שם ה-ו-י-ה שעולה בגימטריה עשרים ושש, שניהם יחד עולה בגימטריה תקמ"א כמנין ישראל, וזה רמוז בפסוק "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", כשישראל דבוקים בהקב"ה ע"י שעומדים ומתחננים בתפילה אזי "חיים כולכם היום".

"ואתחנן אל ה'" (ג' - ב"ג)

הגמ' בחולין [ז]. מספרת על חמורו של רבי פנחס בן יאיר שלא רצה לאכול מהתבואה שהביאו לו, שאל רבי פנחס בן יאיר האם עישרו את התבואה, וענו שלא, אך התבואה הזו עדיין לא התחייבה במעשר והיא מותרת לאכילת בהמה, אמר להם שהחמור שלו מחמיר. וצריך להבין, מה שייך שחמור יחמיר על עצמו? אלא יש לומר, שהקדושה של רבי פנחס בן יאיר השפיעה על החמור ועל מעשיו והתנהגותו.

ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים, שנאמר "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר", ואתחנן בגימטריא הכי הוי. [דבר"ר י"א ט].

נמצאנו למדים, שההבדל בין הדורות הראשונים לבין הדורות האחרונים הוא לא רק לגבי ההתחייבות במעשר, אלא ההבדל הוא עמוק יותר ושורשי יותר, בהשפעת הקדושה, דורות הראשונים ידעו שאין להם מה להרוויח מכך שייפטרו את התבואה מחיוב מעשר, כי ממילא הבהמות שלהם לא יאכלו מתבואה זו למרות שהיא מותרת להם כאכילת עראי, משא"כ דורות האחרונים יש להם מה להרוויח מלהכניס דרך החלון, כי בהמתם לא מושפעת מהם ותאכל תבואה לא מעושרת.

במשך כמה זמן התפלל משה רבנו את חמש מאות וחמשה עשרה תפילות? אומר ה"פני יהושע" [ברכות ל"ב]. רש"י על המילים, "בעת ההיא", מבאר, - לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דימיתי שמא הותר הדבר, נמצא שהתחיל להתפלל לאחר מלחמת סיחון ועוג שחשב שהותר לו להיכנס לארץ, ומלחמת עוג התקיימה ביום שכלו בו מתי מדבר, ומבואר בגמרא [בבא בתרא קכ"א:] שבט"ו באב התברר לדור המדבר שהם פסקו מלמות, ומאז החל בתפילות. אם נחשב מנין התפילות מט"ו באב עד ז' באדר יום פטירתו, ג' תפילות ביום, חוץ משבתות וימים טובים שבהם אסורים התחנונים, עולה יחד למנין תקט"ו תפילות.

לפי"ז מפרש ה"כרם חמד" את דברי הגמ' אם ראשונים כמלאכים, אנו כבני אדם, ואם הראשונים כבני אדם, אנו כחמורים ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר [שבת ק"ב:] ומדוע? כי אצל חמורו של רבי פנחס בן יאיר הקדושה עברה לחמורו, ואנו אפילו לכך לא הגענו.

האדמו"ר רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצה מחשב באופן אחר, משה רבנו התחיל להתפלל מראש השנה ועד בוקרו של שמיני עצרת שאז הוא גמר החיתום, סה"כ תקט"ו שעות, שעה לכל תפילה, עד שאמר לו הקב"ה "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", אז חדל מלבקש ולהתפלל.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - ב"ג)

מוסיף ה"כרם חמד", מה רצו חז"ל להשיענו במשפט "אם הראשונים כמלאכים"? שאם תמצא מאה אחרונים שחולקים על ראשון אחד, שלא תחשוב שמאה לעומת אחד יכולים להכריע אותו, כי אם תיקח מאה חמורים וכולם יהיו בדעה אחת שהאדם טועה, מי צודק?...! זה ההבדל בין הראשונים לאחרונים, רצו חז"ל להראות לנו מה זו דרגה של "ראשון", ומהי דרגת ה"ראשון" כלפי תנא, והתנא כלפי נביא והנביאים לעומת משה רבנו.

שואל הרבי ר' העשיל, הלא נאמר שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, א"כ מדוע לא הניח לו הקב"ה להוסיף ולהתפלל? ותירץ בדרך צחות, הגמ' בברכות [י"ג]. אומרת, המאריך בתפילה, מאריכים לו ימיו ושנותיו. ולכן, אילו הוסיף משה והתפלל, היה זוכה בכך לאריכות ימים, ודבר זה לא היה אפשרי, שהרי כבר נגזר עליו זמן הפטירה.

ה"חתם סופר" היה מאריך מאוד בתפילה, שאל אותו אחד, הרב לא חושש מביטול תורה ו"מסיר אזנו משמוע גם תפילתו תועבה"? ענה לו: המאריך בתפילה מאריכים לו ימיו ושנותיו, ומשום כך אני מאריך בתפילה ככל האפשר, שאהיה זוכה לאריכות ימים, וממילא כבר יהיה בידי להשלים את שהחסרת בלימוד תורה שהארכת בתפילה.

דוד המלך מביא בתהילים את פרקו של משה רבנו תפילה למשה, והמעין יראה בפסוק הרביעי כתוב [צ' - ד'] "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור". שואל המהר"י אסאד, לכאורה פסוק זה לא מובן איך הוא קשור לפרק הזה? ומתריך, משה רבנו התפלל שהקב"ה יניח לו להתיר נדרו, כבעל המפר נדר לאשתו, אבל הרי הבעל יכול להפר רק ביום שומעו? ובקשת משה היתה, היות ויומו של הקב"ה הוא אלף שנים, א"כ זה כמו יום שומעו. וזה פירוש הפסוק: "תפילה למשה", משה רבנו ביקש להיכנס לארץ ישראל, ולכאורה, הלא הקב"ה כבר נדר שלא יכנס לארץ ישראל. לכן בא הפסוק ואומר, שהתפלל, אני "איש אלוקים" - "בעל דמטרוניתא", ואוכל אני להפר הנדר כבעל המפר לאשתו, ולכן דייק ואומר "איש". ואם תאמר שזה אחרי יום שומעו ולא יוכל להפר, על זה אומר משה "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול", וא"כ עדיין נקרא יום שומעו ויש לי עוד זמן להפר נדריך.

שואלים המפרשים, מדוע לא התחנן אהרן הכהן להיכנס לארץ ישראל, כמו משה רבנו, כדי לקיים מצוות התלויות בארץ? ומתצים, אהרן חשש שיאמרו עליו שכוונתו לזכות בארץ ישראל ולקבל כ"ד מתנות כהונה, ולכן בחר לקבל באהבה את מיתתו בחוץ לארץ.

כותב ה"אור החיים", ארבעה תנאים נדרשים מהאדם בזמן התפילה כדי שתתקבל תפילתו. א'. שיתפלל מתוך שברון לב, כעני הדופק בפתח, וכלשון הפסוק במשלי [י"ה - ג'] "תחנונים ידבר רש". ב'. שיתפלל שתקויים בקשתו מצד מידת הרחמים. ג'. שיהיה זה זמן ראוי לקבלת התפילה, כמו שכתוב "ואני תפילתי לך ה' עת רצון". ד'. שתהיה תפילתו בלשון מפורשת וברורה, שאינה סובלת פירוש שאינו הגון. לכן אמר משה "ואתחנן" בלשון תחנונים כפי התנאי הראשון, "אל ה'" ממידת הרחמים כפי התנאי השני, "בעת ההיא" בעת הידועה לקבלת התפילה שהיא עת רצון כפי התנאי השלישי, "לאמר" תפילה מפורשת וברורה כפי התנאי הרביעי.

על פי פירוש זה מסביר רבי חיים פלאגי בספרו "תנופה וחיים" את הפסוקים במגילת איכה [איכה ג' י"ה - י"ז] "קראתי שמך ה' מבור תחתיות קולי שמעת אל תעלם אזנך לרווחתי לשוועתי קרבת ביום אקראך", גם בפסוקים אלו נרמזו ארבעת התנאים הדרושים לקבלת התפילה. "קראתי בשמך ה'" בקשה ממקור הרחמים, "מבור תחתיות" כעני בפתח, "אל תעלם אזנך לרווחתי לשוועתי" תפילה מפורשת וברורה, "קרבת ביום אקראך" שתהיה התפילה בעת רצון.

שאלו את הגר"ש אלישיב זצוק"ל [מופיע בספר "דברי אגדה"], מה הפירוש בדברי ה"שלחן ערוך" [או"ח סימן צ"ח סעיף ג'] "יתפלל דרך תחנונים כרש וכו'" ובמשנה ברורה [סיקט] אומר שאם האדם "מתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו, אינו נכון, ומאוד צריך לזהר בזה וכו'". מה זה "תחנונים", ואיך דבר זה בא לידי ביטוי? והשיב, שאחד הביטויים לכך הוא הניגון בקול תחנונים, דהיינו להוציא את מילות התפילה מן הפה בקול מתחנן, כעני המתדפק על הפתח ומבקש נדבה, שכל כולו תחנונים. כי כאשר האדם מתחנן, ומוציא את המילים מפיו בקול

תחנונים, הוא מוכיח להשי"ת את תלותו המוחלטת בו, ושהוא נסמך ק עליו, ואז קיים סיכוי הרבה יותר גדול שתפילתו תהא נשמעת. וזה מה שאנו אומרים "שמע קול תחנונינו", את קול התחנון שהשמענו לפניך בתפילה.

שאלו את האדמו"ר רבי חיים מצאנז, מה עושה רבנו לפני התפילה? אמר להם, לפני התפילה אני מתפלל שבשעת התפילה אתפלל, ולמדתי זאת ממה שאמר משה רבנו "ואתחנן אל ה'", ומה התחננתי? ש"בעת ההיא לאמר", שבשעה שיגיע הזמן ואתפלל, תהיה זאת תפילה כפי שצריכה להיראות תפילה. וזה הפירוש בדברי הגמרא [ברכות ל:] "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת לפני התפילה", לא שישבו והתבטלו שעה שלימה, אלא חשבו איך אפשר להגיע למצב שכל כולי אהיה בתוך התפילה ולא שהתפילה תעבור מעלי ופתאום ארגיש שאני נמצא בסוף התפילה.

והנה אחר דברי ה"אור החיים על חשיבות תפילה ברורה שאינה סובלת פירוש הגון, יש מקום להביא מה שסיפר רבי יצחק זילברשטיין [מובא בספר "טובך ימעי"], פעם אחת באתי לפני ה"חזון איש", ומרן ביקש ממני עט לכתוב קושיה מסוימת. כשהוצאתי את העט, הבחנתי שהיא אינה כותבת, והשבתי ל"חזון איש" שיש לי עט שאינה כותבת. אמר לי החזון"א, גם לי יש מטאטא שאינו כותב. עט שאינה כותבת, הרי היא כמטאטא שאינו כותב.

לימוד גדול למדנו ממנו באותה שעה, בן תורה צריך לדקדק בדבריו עד כדי כך שיבין שעט שאינה כותבת איננה בנגד עט בכלל, ואיך אפשר לומר שיש לך עט אבל היא אינה כותבת, הרי גם לי יש מטאטא שאינו כותב. גם זה סעיף ב"חזון איש"....

יש מכאן עוד לקח מאלף, שגאון נורא כמו ה"חזון איש", מוצא לנכון להעיר לכן ישיבה, לא רק על שלימות בתורה, במידות וביראת שמים, אלא גם על שלמות הדיבור, שתהיה כל מילה היוצאת מפיו מובנת לכל.

לאחר שכבשתי את ארץ סיחון ועוג חשבתי שמא הותר הנדר. [רש"י]. שואל האדמו"ר רבי יצחק אייזיק מקאליב, לכאורה תמוה, מדוע דווקא אחרי מפלת סיחון ועוג חשב משה כן? ומתריך, חטאו של משה היה שהכה את הסלע ולא דיבר אליו כמו שנצטווה, למעשה משה עשה זאת בכוונה טובה, הוא חשב: אם ידבר אל הסלע וייצאו מים, יהיה קטרוג גדול על בני ישראל, שיאמרו, הסלע שמע למשה ובני ישראל לא. אם כן, המחשבה היתה טובה, אבל המעשה לא. ואילו אצל עוג היה להיפך, כתוב בפסוק [בראשית י"ד - ג'] "ויבוא הפליט ויגד לאברם העברי", אומר רש"י בשם המדרש, זה עוג שפלט מדור המבול ומתכוין שיהרג אברהם וישא את שרה. א"כ, המעשה היה טוב, שעל ידו התקדש שם שמים, אבל המחשבה היתה רעה. לכן, כשראה משה רבנו שעוג נחל מפלה, למד מזה שהולכים אחר המחשבה, ומחשבתו של עוג היתה פסולה, לכן חשב משה שהותר הנדר, שהרי מחשבתו היתה טובה.

בפסוקים רבים בתורה נכתבה המילה "לאמר", שהקב"ה אמר למשה לומר לבני ישראל את הדברים. אך כאן ובעוד מקומות בתורה, נראית המילה "לאמר"

מיותרת, שהרי משה מדבר עם הקב"ה, ולמי אומר הקב"ה להעביר את הדברים? לכן בא רש"י ומסביר, "לאמר" זה אחד משלושה מקומות שאמר משה לפני הקב"ה איני מניחך עד שתודיעני וכו'.

ה"בן איש חי" מפרש, כידוע משה רבנו התפלל אל הקב"ה כמנין "ואתחנן" תקט"ו תפילות [דבר"ר פרשה י"א - י' ילקוט שמעוני וילך תקמ"ג], ואם היה מתפלל תפילה אחת נוספת הקב"ה לא היה יכול לסרב לבקשתו ולכן הקב"ה ביקש ממנו ביקש ממנו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה [פסוק כ"ו], "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר", מה הכוונה "לאמר"? אומר משה רבנו לקב"ה, רבש"ע, תן לי להגיד זאת עוד הפעם, מה התחננתי? "לאמר".

רבי אליהו לאפיאן [מובא ה"לג אליהו" בהקדמה] נקרא למיטת יהודי פושע גדול שהיה ברגעיו האחרונים. כשהגיע אליו, אמר עם האיש את כל הווידוי, כשסיים, התחיל אותו פושע לקלל, ושילב בדבריו דברי כפירה. אמר ר' אלי' שהדבר לא מפתיע, כי אדם זה היה בשליטת יצר הרע כל חייו, והוא לא יתן שיגולו אותו ממנו.

הוסיף רבי דב יפה, שזהו מה שאנו מבקשים בסליחות "פדנו ממהומת מות ואחור בל נסוגה".

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר וכו' אתה החילות להראות את עבדך את גדלך" (ג' - כ"ג - כ"ד)
 "ואתחנן" - אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. [רש"י].

כתב הש"ך לבאר את דברי משה רבנו, כי הנה על הפסוק "ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך" מובא במדרש [שמו"ר מ"הו'], "באותה שעה הראה ה' למשה את כל האוצרות של מתן שכר המתוקנים לצדיקים", שאל משה רבנו אוצר זה של מי הוא? ענה לו הקב"ה, "של עושי מצוה". והאוצר הזה של מי הוא? של מגדלי יתומים. והאוצר הזה של מי הוא, "של גבאי צדקה", וכן כל אוצר ואוצר. לאחר מכן ראה משה אוצר גדול, אמר: אוצר זה של מי הוא? אמר לו הקב"ה, מי שיש לו אני נותן משכרו, ואם אין לו, אני נותן לו חנם מזה האוצר, שנאמר "וחנתי את אשר אחז".

אומר הש"ך כששמע זאת משה רבנו, אמר לקב"ה: אני רואה שיש לך גמ"ה, שהרי "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך", ואם כך, תן לי גם מאוצר זה. ה"דבר שמואל" כתב, שמשה רבנו הסתמך על דבר אחר. כתוב באיוב [מ"א - ג'] "מי הקדמני ואשלם", הקב"ה אומר, ממי ביקשתי שיעשה ברית מילה לפני שנתתי לו בן, תמיד אני נותן לאדם את הנצרך לו לפני קיום המצוה, למרות שלא מגיע לו, ומבקש שיעשה את המצוה. אמר משה, "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה", הרי אתה תמיד מתחיל לתת, תן גם לי אפוא "מאוצר המנוצר", מתנת חנם.

"ואתחנן אל ה' וכו' אעברה נא ואראה וכו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג' - כ"ג - כ"ד)
 אמר משה, רבון העולמים, אתה קראתני משה עבדי, שנאמר [במדבר י"ב - ז'] "לא כן עבדי משה", וכתבת בתורתך [שמות כ"א - ה'] "ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני", ואני אהבתי אותך ותורתך ובניך, "לא אצא חופשי", אינני מבקש למות, "והגישו אדוני וכו' ועבדו לעולם", ולא קיימת עימי. [מדרש תנחומא ואתחנן ד'].

וב"ילקוט שמעוני" מובא, כך טען משה רבנו, כתבת בתורתך [שמות כ"א - ה'] "ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי וכו' ועבדו לעולם", "את אדוני" זה הקב"ה, "את אשתי" זו התורה, כמו שכתוב "תורה ציווה לנו משה מורשה" אל תיקרי מורשה אלא מאורשה, "ואת בני" זה כנסת ישראל, "לא אצא חופשי" לא אמות, כמו שכתוב "במתים חופשי", כיון שמת נעשה אדם חופשי מן המצוות. לכן ברצוני שיהיה בי דין עבד עברי, שבמקרה כזה "ועבדו לעולם". "ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", שואל המהרי"ל דיסקין, לכאורה טענה חזקה היא, ולא מצינו שהקב"ה השיב לו

בספר "מאזני צדק" מובא, שיש כאן רמז לגאולה העתידה לבוא, שאנו זועקים ומצפים לה. בנביא צפניה [פרק ג' פסוק כ'] נאמר על ימות המשיח "בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהילה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר ה'". וזה מה שמשה רבנו אומר כאן, "ואתחנן", אני מתפלל ומתחנן לפני ה', ועל מה התחננה, ש"בעת ההיא לאמר", אנא רבש"ע, אמור כבר כעת את ה"בעת ההיא", את ה"בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם", שתבוא כבר הגאולה השלימה.

בספר "ציצים ופרחים" מפרש באופן אחר, הגמ' בתענית [כ"ה:] מספרת שהיתה עצירת גשמים, וגזרו תענית ציבור, ולפני שהספיקו להתפלל על הגשם, כבר נענו וירדו גשמים. חשבו שיש בכך סימן למעלתם, שהרי הקב"ה נענה מיד לתפילתם. אמר להם שמואל הקטן, משל למה הדבר דומה, לעבד שמבקש פרס מרבו, ורבו שאינו אוהבו אומר למשרתיו, תנו לו ואל אשמע קולו. אף כאן, כיון שאין הקב"ה רוצה בתפילתכם, נענה לכם מיד. פעם אחרת כשהיתה עצירת גשמים ושוב גזרו תענית, התפלל כל היום, וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה. כסבורים היו שיש בכך סימן למעלתם, שכל כך חפץ הקב"ה בתפילתם, ולכן המתין כל היום כולו עד שנענה להם והוריד גשמים. אמר להם שמואל הקטן, משל למה הדבר דומה, לעבד שמבקש פרס מרבו, ורבו שאינו אוהבו אמר למשרתיו, המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער ורק אח"כ תנו לו. שואלת הגמ', אם לא טוב להיענות קודם התפילה ולא טוב להיענות לאחר זמן, מהי התפילה הראויה שמעידה על שבח מתפלליה? מתרצת הגמ', כשיאמרו "משיב הרוח" ותנשב רוח, ויאמרו "מוריד הגשם" וירד גשם, כלומר, כאשר ייענה הציבור מיד לאחר שהתפלל, זו הראיה שהקב"ה נענה לתפילתם. אומר ה"ציצים ופרחים", זה רמוז כאן בפסוק, "ואתחנן אל ה'", מה התחננתי, ש"בעת ההיא לאמר", שהקב"ה יאמר שהוא נענה מיד בעת ההיא, ואז ידע משה שנענה בזכות התפילה ומכוחה.

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכו' ה' אלקים אתה החילות וכו'" (ג' - כ"ג - כ"ד)
 שואל הרבי מקוצק, למה הכוונה "בעת ההיא"? אומר האדמו"ר מקוצק, אדם צריך להתחנן כל חייו כי "בעת ההיא", כשיעמוד רגע לפני מותו שיזכה לומר "ה' אלקים". יצר הרע לא מוכן לתת לאדם את הרגע האחרון הזה, כי זה הרגע המכריע שבו יכול לקנות את עולמו ע"י שיתחרט על מעשיו הרעים ויעשה תשובה, ונמצא שנפטור מהעולם צדיק גמור. כל חייו מנסה יצר הרע להכשילנו, ולבסוף, ברגע אחד, יכול האדם להוריד לטמיון את כל המאמצים של היצר הרע.

על טענותיו, השופט כל הארץ לא יעשה משפט? ומתוך, הגמ' בקידושין [כ"ב].
אומרת, עבד עברי אינו נרצע עד שיאמר וישנה, שנאמר "אם אמר יאמר העבד",
וזה שאמר לו הקב"ה "אל תוסף דבר אלי עוד", אל תאמר ותשנה.
בקובץ "הבאר" [אדר תרפ"ה] מובא הסבר נפלא בשם אחד מחכמי פולין: משה
רבנו טען שיקיים לו הקב"ה את הדין שכתוב "ועבדו לעולם", היינו יובל, וביקש
מהקב"ה שיוסיף לו חמישים שנה לימי חייו כמנין שנות היובל. והשיב לו הקב"ה
"רב לך", כי שנותיו של אדם הם שבעים שנה, כמו שכתוב בתהילים "ימי שנותינו
בהם שבעים שנה", והקב"ה קורא הדורות מראש ראה וידע שמשה רבנו יטען
כן, ולכן הוסיף לו כבר חמישים שנה מלכתחילה, ושבעים וחמישים הם מאה
עשרים, ומשה היה אז בן מאה עשרים, כמו שנאמר "בן מאה ועשרים שנה אנכי
היום", וזה מה שהקב"ה השיב לו "רב לך", יש לך חמישים שנה כמנין "לך" יותר
על שנותיך שהם שבעים, ולכן "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה..."

"ה' אלוקים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה" (ג' - כ"ד)
בספר "אבני שהם" (לרבי משה לייב שחור) כותב: הבה נתבונן, משה רבנו ע"ה
שקיבל את התורה כולה מסיני מיוד של הקב"ה עצמו, עד שאמרו רבותינו [ויק"ו
כ"ב], שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כבר נאמר למשה רבנו בסיני. משה
רבנו שראה את כל הניסים והנפלאות, היד החזקה והזרוע הנטויה שעשה הקב"ה
לישראל, עם כל זה, בזמן שהוא עומד בשערי ארץ ישראל אומר "אתה החילות
להראות את עבדך", שכל מה שהשיג בתורה וכל מה שראה בנפלאותיו של
הקב"ה, אינם אלא בגדר "התחלה" ולא יותר, כי באמת ככל שתתרחב ידיעת
האדם, וככל שיוסיף ויתעלה יותר בהשגתה, כך ירגיש צימאון וכמיהה כפולה
ומכופלת להרחיב את ידיעותיו עוד ועוד, וכל מה שהשיג והשכיל להבין עד
עכשיו, נחשב בעיניו כמעט, ורואה הוא את עצמו רק כ"מתחיל".

"אתה החילות להראות את עבדך" (ג' - כ"ד)

מובא בספרי [ואתחנן כ"ה]: אמר משה: כבר התרת לי שבועה במדין. (כשנשבע
ליתרו שלא יעזוב בלי בקשת רשות, התיר לו הקב"ה את השבועה). על כן
"אעברה נא ואראה את הארץ", "אעברה נא ואראה את הארץ".

שואל בספר "ליקוטי בשמים", מה השייכות בין בקשת "אעברה נא" לבין זה
שהקב"ה התיר למשה רבינו את השבועה במדין.

רבי שמחה הכהן רפפורט, אב"ד לובלין, מסביר, מה היתה בקשתו של משה
להיכנס, "אעברה נא ואראה", וכי כוונתו של משה רבנו היתה רק להיכנס ולראות
את הארץ? אלא, משה רבנו אמנם ידע שהקב"ה נשבע שהוא לא יכניס את עם
ישראל לארץ ישראל אלא ימות במדבר, ולכן ביקש רק להיכנס לארץ ישראל
לזמן מה כדי שיוכל לקיים את המצוות התלויות בארץ, ורק אח"כ כשיגיע הזמן
להיכנס לארץ ישראל, יצא חזרה לחוץ לארץ וימות שם, ועל ידי כך לא תבטל
גזירת הקב"ה. לכן ביקש בלשון "אעברה נא ואראה", כאדם רואה את המקום
לזמן קצר, אך אינו רוצה להשתקע שם. וידוע המעשה המובא במסכת כתובות
[ע"ז:] על רבי יהושע בן לוי שנכנס עם מלאך המוות לגן עדן ונשבע שלא יצא.
אמר הקב"ה, אם ר' יהושע בן לוי נשאל אי פעם בחייו על שבועה שנשבע, אז
יישאל גם עכשיו ויצא החוצה, אבל אם מעולם לא נשאל על שבועתו, הרי יוכל
להישאר בגן עדן. גם כאן היה מקום לחשוש שמשה רבנו יישבע ולא יצא, לכן
הקדים משה רבנו "אתה החילות להראות את עבדך", כבר התרת לי שבועה
במדין, ואין לחשוש אולי אשבע, שהרי כבר נשאלתי, וא"כ תוכל לגזור עלי
להתיר את שבועתי, כמו שגזרת על ר' יהושע בן לוי, לכן "אעברה נא ואראה את
הארץ".

"אתה החילות להראות את עבדך" (ג' - כ"ד)

שואלים המפרשים, מה רצה משה להרוויח בראיית הארץ, הרי אדרבה, צערו
יתרבה כאשר הוא יראה את הארץ שאליה לא יוכל להיכנס, והרי זה דומה לילד
שחושק בממתק - מראים לו אותו, ולא מביאים לו? ומתצפים, על מתי מדבר
כתוב [במדבר י"ד - כ"ג] "וכל מנאצי לא יראוה", וכדי שלא להוציא לעז על משה רבנו
שגם הוא היה בכלל "מתי מדבר", לכן הראה לו הקב"ה את ארץ ישראל. תשובה
נוספת, משה רבנו התפלל "אעברה נא ואראה", החלק הראשון "אעברה נא" לא
התקבלה, "ואראה" התקבלה.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - כ"ה)

כתוב במדרש [דברי י"א - י"ג] שהתפלל משה רבינו חמש מאות וחמש עשרה
תפילות כמנין "ואתחנן". וכך אמר משה רבינו לפני ה' יתברך: ריבוננו של עולם,
אם אין אתה מכניס אותי לארץ ישראל הניחני כחיות השדה, שהן אוכלות
עשבים ושמות מים ורועות את העולם כך תהא נפשי כאחת מהן! אמר לו
הקב"ה: רב לך! אמר משה לפניו: רבוננו של עולם, אם לאו, הניחני בעולם הזה
כעוף זה שהוא פורח בכל ארבע רוחות העולם! אמר לו הקב"ה: רב לך!

שואל בספר "מראש אמנה", הדברים צריכים ביאור רב, משהגיע שעתו של
משה רבינו לסיים את חייו כבן אנוש, הוא ידע מה מצפה לו בעולם האמת. הוא
הרי היה במרום בעת קבלת התורה וראה כיצד נראים החיים האמיתיים. ואם כן,
מה טעם היה בבקשתו להשאיר בעולם הזה כבעל חי המשוטט בשדות או כעוף
הפורח באויר?! וכי יש משמעות לחיי הכלב והציפור מול שהיה בעולם שכולו
טוב, במחיצת הבורא יתברך, בעולם הנשמות?

וביאור הענין הוא, שלכל בעל חי יש תפקיד שעל ידו הוא מרבה כבוד שמים. אין
אנו יודעים בדיוק מהו תפקידו של כל יצור בבריאה אך באופן כללי אנו יודעים
כי "כל הנברא - לכבודי בראתיו!"

משה רבינו העדיף למלא תפקיד ולהרבות כבוד שמים אפילו כך שהוא יחיה חיי
כלב, מאשר לקבל שכר ולהנות בעולם הנצח!

ומכאן עלינו ללמוד את השאיפה הצריכה למלאות את ישותו של כל נברא -
למלא תפקידו ולהרבות כבוד שמים בכל מצב ובכל תנאי, כי לכך הוא נוצר -
"לכבודי בראתיו!"

"ואתחנן אל ה' וכו' אעברה נא ואראה וכו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי
עוד בדבר הזה" (ג' - כ"ה - כ"ה)

מה הכוונה "אל תוסף דבר אלי עוד וכו'?" פירש הגר"א מוילנא, למשה רבנו
היתה קבלה ממלאך המוות, אם אתה רוצה להשיג משהו, אמור פעמיים "נא",
בקשה ועוד בקשה, אם תעשה כך, תקבל כל מה שאתה רוצה. לכן כשמשא רבנו
התפלל על מרים אחותו, הוא אמר "א-ל נא רפא נא לה", פעמיים נא. משה רבנו
אמר "אעברה נא ואראה", אמר לו הקב"ה, "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה",
אל תגיד לי עוד פעם "נא".

"אתה החילות להראות את עבדך את גדלך" (ג' - ב"ד)

אומר ה"דברי יאיר", הלא אתה עצמך כך אמרת לי, שאין זו אלא התחלה, במפורש אמרת "ראה החילותי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש" [ב] - ל"א, ואם התחלה היא, משמע שיבוא המשך, ואם כן "אעבור נא ואראה את הארץ הטובה".

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה" (ג' - ב"ה)

שואל הרבי מקוצק - "ואראה" למה לי? הרי מובן מאליו הוא שאם יבוא אל הארץ, יראה אותה. אלא, התפלל משה, שבבואו אל הארץ לא ייכשל ושיזכה לראות את הטוב שבה, "את הארץ הטובה", ולא כפי שראוה המרגלים.

בספר "בית ישראל השלם" מביא מה שסיפר האדמו"ר ממטרסדורף רבי בונם יואל טויסיג זצ"ל, בשם אביו כ"ק האדמו"ר רבי ישראל זצ"ל: "איש ירושלים אחד היה בכל בוקר רוקד בחצרו... לשאלת הבריות לשמחה זו מה עושה? השיב: משה רבינו התפלל תקט"ו תפילות - כמנין ואתחנן - כדי לזכות לארץ ישראל ולא זכה. אני שזכיתי - לא ארקוד!?"

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה" (ג' - ב"ה)

הגמ' בסוטה [י"ד] אומרת, דרש רב שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא: כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימן אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקב"ה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם.

אומרים בשמו של ה"אמרי אמת", שהביא ראייה ממאמר חז"ל זה, למה שפסק הרמב"ם [פ"א מהל' תרומות הכ"ב], שפירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ, פטורים מן המועשרות, כי אם היו חייבים במעשרות גם בחו"ל, משה רבנו לא היה צריך להיכנס לשם כך לארץ ישראל, אלא היה יכול לבקש שיביאו את הפירות אליו, וכך היה מקיים את המצוות התלויות בארץ, אלא ראייה שבחו"ל אי אפשר לקיים מצוות אלו ולכן משה רבנו רצה להיכנס לארץ.

ה"פנים מאירות" מבאר מדוע משה רבנו כ"כ השתוקק לכנס לארץ ישראל עפ"י הגמרא במסכת מכות [יז]: "ואומרת, שאם נגמר דינו של אדם בבית דין להריגה, וברח, ואחר כך בא לפני בית הדין, אין שבים ודנים בו, אולי ימצאו לו צד זכות, אלא משאירים את דינו כפי שפסקו עליו בתחלה. אולם אם נגמר דינו למיתה בחוץ לארץ, וברח לארץ ישראל, דנים את דינו שוב, שמא מתוך זכותה של ארץ ישראל ימצאו לו פתח זכות. מטעם זה רצה משה להכנס לארץ ישראל, כדי ששם ישוּבו וידונו אותו בשמים, שמא מתוך זכותה של ארץ ישראל ימצאו לו פתח זכות".

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן" (ג' - ב"ה)

מדוע לא זכה משה רבנו שתפילתו תתקבל, הרי בוודאי אמר בתפילתו "ג מידות של רחמים, והגמ' בראש השנה [י"ז]: אומרת, "ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם", ובגמרא כתוב "ויעבר ה' על פניו ויקרא", אמר רבי יוחנן: "אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין

יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם". מהו "יעשו לפני כסדר הזה"? בפשטות משמע שלא די באמירת י"ג מדות, אלא יש לעשות ולקיים את המידות הללו בפועל. וכיצד? על זה הגמ' במסכת סוטה [י"ד]: אומרת, "וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה", וכן הגמ' בשבת [קל"ג]: אומרת, "הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום". ועל זה אמר הקב"ה "כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה", אם יעשו ויקיימו בעצמם את מידותי, אני מוחל להם על חטאיהם.

ואפשר לפרש ש"יעשו לפני כסדר הזה" הכוונה שיאמרו סדר י"ג מידות, שאם הכוונה שיעשו כמידותיו של הקב"ה, איך יתכן לקיים את מדת "א-ל"? על כרחך ש"יעשו" היינו שיאמרו בפיהם. ורמז לדבר: בתפלת "א-ל מלך" אנו אומרים: "א-ל הורית לנו לומר שלש עשרה", הינו שבאה מדת "א-ל" ומורה לנו שכוונת הקב"ה באמרו "יעשו לפני כסדר הזה" היתה לומר שלש עשרה.

לפי זה באר ה"ילקוט הגרשוני" בשם רבי מרדכי בנעט את דברי משה רבנו אל הקב"ה, משה רבנו ביקש שימחל לו, וכינסו אל הארץ, שהלא אמר לו הקב"ה "יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם", והרי אין הכוונה שיש לעשות ולקיים בפועל את מידות ה', שהלא "מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך" אי אפשר לקיים בפועל מדת "א-ל", ועל כרחך הכוונה לאמירת סדר י"ג מדות. וכיון שדי בכך כדי שימחל עווננו, יכול משה לבקש מאת ה' "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה". ענה לו הקב"ה, מה שבכח האדם לעשות - עליו לעשות, מה שאי אפשר לו לעשות - עליו לומר, אבל לא מספיקה אמירה פעם אחת, צריך לומר כמה וכמה פעמים. וממך אני מבקש "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה".

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכו' ויתעבר ה' בי למענכם" (ג' - ב"ה - ב"ו)

נתמלא חמה. [רש"י].

אומר ה"משך חכמה", אשה מעוברת שיוולדת לפני הזמן, פעמים שהעובר מת. כך אמר הקב"ה למשה, אם תיכנס לארץ ותבנה את בית המקדש ותרצה להביא את התיקון הגדול של העולם, דע לך שלא הגיע הזמן, "ויתעבר ה' ב"י" כאשר מעוברת שעדיין לא הגיע זמנה ללדת, ולכן עליך להישאר פה ולא להיכנס לארץ.

"ויתעבר ה' בי למענכם" (ג' - ב"ו)

"למענכם" - אתם גרמתם לי. [רש"י].

אומר הנצי"ב מוואלוז'ין אף שרש"י מפרש "למענכם" - בגללכם, אבל הפירוש הפשוט של המילה "למענכם" היא "לטובתכם", היינו, "ויתעבר ה' ב"י", נתמלא חימה "למענכם" לטובתכם. וא"כ צריך להבין, איזה טובה היתה בזה לישראל? מתרץ הנצי"ב, על הפסוק "ונשב בניא מול בית פעור" אמרו חז"ל, שעבודה זרה של בעל פעור היתה מושכת אליה רבים בישראל, ורק בכוחו של משה רבינו היה להחליש את כוחה הן בחייו הן במותו, לכן נקבר משה "מול בית פעור", לכפר ולהחליש כוחה של עבודה זרה. זו היתה טובתם של ישראל בפטירתו של משה, כי ע"י שקצף הקב"ה על משה ולא הורשה להיכנס לארץ, נקבר מול בית פעור והחליש קטרונו. זה שאמר משה "ויתעבר ה' בי למענכם" - לטובתכם.

ה"מגלה עמוקות" מתרץ, לפי מה שאמרו חז"ל, שאילו היה משה רבנו נכנס לארץ ישראל והיה בונה את בית המקדש, אותו בית מקדש לא היה נחרב, ואז

אם היו חוטאים חס ושלום, היה הקב"ה שופך חמתו עליהם, ולא שופך חמתו על עצים ואבנים, לכן מוטב היה להם שמושה לא יכנס לארץ ישראל, ואז הקב"ה ישפוך חמתו על עצים ואבנים של בית המקדש ולא על ישראל. וזה מה שכתוב "ויתעבר ה' בי למענכם", לטובתכם, שלא ישפוך ה' חמתו עליכם.

רבי יהונתן אייבשיץ מסביר, חטא זה שחטאתי והיכיתי על הסלע "למענכם" חטאתי, שלא לעורר עליכם קטרוג ושלא יאמרו: אפילו הסלע שומע בקול ה' יותר ממכם.

רבי מאיר צבי ברגמן בספרו "שערי אורה" מבאר כי החטא של מי מריבה נבע מכעסו של משה רבנו והתבטאותו כלפי ישראל "שמעו נא המורים", וכך הודיע הקב"ה לישראל כמה הם חביבים לפניו, וגם משה רבנו שמוכן היה למסור את נפשו על כלל ישראל, נענש על זה שפגע בכבודם של ישראל. וזה הפירוש ויתעבר למענכם - לטובתכם, להראות כמה גדולה אהבתו של הקב"ה לבני ישראל.

"ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף" (ג' - ב"י)

רב לך - יש לך רב. [רש"י].

כתוב ב"דעת זקנים" מבעלי התוס', אמר משה לפני הקב"ה: רבון העולמים, אם נדרת ונשבעת שלא אכנס לארץ, לך והתר נדריך כמו שהתרת לי נדרי כשנשבעתי ליתרו. אמר לו הקב"ה למשה "רב לך", יש רב שהוא גדול ממך ויכול להתיר נדריך, אבל לי אין רב ואין לי מי שיתיר נדרי.

"ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג' - ב"י)

דבר אחר רב לך הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך. [רש"י].

רש"י מפרש כפשוטו. ה"משך חכמה" מפרש פירוש נוסף ע"פ המבואר בגמ' [ר"ה י"ה]. שישנו הבדל בין תשובת היחיד לתשובת הציבור: ציבור יכול לעשות תשובה אף לאחר גזר דין, ויחיד יכול רק לפני גזר דין. כאן, משה רבנו מבקש מהקב"ה שיחזור בו ממה שהענישו שלא להיכנס לארץ, ואף שכבר היה גזר דין ולכאורה שוב לא ניתן לבטלו, טוען משה לפני הקב"ה: הלא גם במעשה העגל נשבעת שתהרוג את כולם, ולבסוף חזרת בך, א"כ חזור בך גם הפעם. ואין לומר שקיים לכאורה הבדל בין שני המקרים, שבחטא העגל מדובר ברבים ואילו כאן מדובר ביחיד - משה רבנו, שכן משה רבנו רבים זקוקים לו, הוא גדול הדור, וכיון שכך נחשב הוא כרבים שתשובתם מועילה אף לאחר גזר דין. על זה ענה לו הקב"ה "רב לך", כבר יש לך רב, כי חז"ל מספרים, שבזמן מסירת ההנהגה ליהושע, ישב משה רבנו לפניו כתלמיד לפני רבו, ומאחר והנך כבר כפוף לרב אחר, ואמר לו הקב"ה, שוב אינך גדול הדור שרבים זקוקים לו, ולא ניתן לאחר גזר דין לבטל את הגזירה שנגזרה עליך.

"עלה ראש הפסגה ושא עיניך וכו' כי לא תעבור את הירדן הזה" (ג' - ב"י)

בספר "יד אבי שלום" לרבי יוסף שלום אב"ד פיונעץ שואל, איך יכול היה משה רבנו לראות בדרך הטבע את כל ארץ ישראל מראש הפסגה, ואם היה זה בדרך נס, היה יכול לראות את הארץ גם כשעמד במישור, ולמה אמר לו הקב"ה לעלות לפיסגה? ותיירץ, בפרשת חוקת [במדבר כ' - כ"ב] על הפסוק "ויבוא בני ישראל כל

העדה הר ההר" כתב רש"י "ואף על פי שהענן הולך לפניו ומשווה ההרים, שלושה הרים נשארו בהן: הר סיני לתורה, הר נבו לקבורת משה רבנו והר ההר לקבורת אהרן", וזה מה שאמר הקב"ה למשה רבנו "עלה ראש הפסגה ושא עיניך", כשתשא עיניך, לא תראה שום הר וגבעה, כי את כולם השווה עמוד הענן, הר סיני מובן מדוע נשאר, כדי לקבל עליו את התורה, הר ההר לקבורת אהרן, אבל הר נבו למה נשאר? על כרחך לקבורת משה, וזו הכוונה "וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה", כי אם לא כן, למה נשאר הר נבו?

"לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" (ד' - ב)

אומר ה"חתם סופר", חוץ מהאיסור להוסיף מצוות חדשות, אסור הוא גם לומר על דבר שהוא לא כל כך חמור, שהוא חמור. אלא צריכים לדעת כל מצוות עשה, לא תעשה, מצוות דרבנן, מנהגים, מהי דרגת חומרתו, ואפילו שגם מנהג קל, צריך לשומרו, והעובר עליו עונשו גדול, בכל זאת יש חילוק בין מנהג לאיסור תורה, כדי להקל בעת הצורך כגון במקום חולה וכדומה.

"לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" (ד' - ב)

כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו. [רש"י].

רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן" מביא שמקשים העולם, בשלמא "לא תוסיפו" הוצרכה התורה להזהיר, כדי שאדם לא יטעה שכל מי שמוסיף על דבר ה' הרי הוא משובח, אבל מדוע יש צורך באזהרה "ולא תגרעו", הרי פשוט שאם גורע אדם ממצוות ה' הוא לא מקיים את המצוה בכלל? ומתירץ, אולי לכך כיון רש"י שכותב "וכן לא תגרעו", שאם תוסיפו ותשימו חמש פרשיות בתפילין של ראשי, עלולים אתם על ידי זה לגרוע ולשים שלוש פרשיות בתפילין של יד, א"כ, נתנה התורה טעם לאיסור של "לא תוסיפו", כדי ש"לא תגרעו".

ביאר נוסף אומר רבי יהונתן אייבשיץ, התורה היא סם חיים, תרופה שבאה לטהר את האדם מכל רע שבו, ולכן לא תוסיפו ולא תגרעו. תרופה יש לקחת לפי מידה בדוקה ומדודה כפי שנרשמה, מידה קטנה אינה מועילה ומידה גדולה יותר מזיקה.

המגיד מדובנא מבאר ענין זה בדרך משל. אדם נכנס אל שכנו לשאול ממנו כף, למחרת בא והחזיר לו שתיים. תמה השכן, הרי לא השאלתי לך אלא כף אחת בלבד. ענה לו, הכף שלך היתה מעוברת וילדה כף. ראה השכן שעסק לו עם חסר דעה ונטל ממנו את שתי הכפות. כעבור יום, שוב בא ונכנס אצלו לשאול ממנו חפץ אחר, ושוב החזיר לו שניים, וכך חזר ונשנה הדבר. לימים, בא וביקש לשאול ממנו זוג פמוטי כסף, אמר השכן בליבו: עכשיו בוודאי יחזיר לי שני זוגות פמוטים, ונתן לו את הפמוטים ברצון. חלף יום, חלפו יומיים, והשכן אינו מחזיר את הפמוטים. קם השכן והלך אליו בצעקה, הייתכן, היכן הפמוטים שלי? הפמוטים שלך, השיב באנחה, מתו לא עלינו. משועל! חסר דעה! פתח השכן בצעקה, וכי שמעת מימיך שהפמוטים ימותו? ענה לו השכן, כמו שהכפות יולדות וכן חפצים אחרים, ונטלת אותם מידי ברצון, הרי שמתקבל על הדעת שהכף תמות והפמוטים ימותו. וכך, אם בקיומן של המצוות לא תקפידו על "לא תוסיפו", גם לא תקפידו על "לא תגרעו", שאם יש בכוחן של המצוות להיות פרות ורבות, מתקבל על הדעת שאף יהיו אצלכם מתות ופוחתות.

"לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" (ד' - ב')

"לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו" (ד' - ב')

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם" (ד' - ד)

אומר רבי בונים מפשיסחא, כשהאדם הוא שלם, הוא זקוק לחומרות ולגדרים הרבה, אבל במקום שיש דעה רחבה, אין מקום לחומרות ולגדרים. וזה מה שבא לומר הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", כשאתם דבקים בה', אין לכם צורך בגדרים וסייגים.

"לא תוסיפו על הדבר וכו' עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בעל פעור" (ד' - ב')

(ג)

מה ענין בעל פעור לאיסור "לא תוסיפו"? מבאר הספורנו, התורה מזהירה שאל לך תחשוב שאם סיבת האיסור אינה קיימת אצלך, אז הוא יכול לגרוע מציווי התורה, שהרי אלה שחטאו בבעל פעור לא התכוונו לעבוד עבודה זרה, וכל כוונתם היתה לעריות בלבד, וכמו שכתוב "ויחל העם לזנות", ואמנם התורה הזהירה שלא יזנו עם בנות כנען שאולי "ויזנו את בניך", פירושו שהם יחטיאו אותם בעבודה זרה, אבל כל אחד חשב "לי זה לא יקרה", אבל בפועל "כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור" להידבק בבנות מדין, לא נשמר מלהיכשל בעבודה זרה עד ש"השמידו ה' אלקיך", לכן השמר לך "לא תגרעו ממנו".

הגר"א מוילנא בספרו "אדרת אליהו" מתרץ, האיסור של "לא תוסיפו" הוא בגלל בעל פעור, אתם חשבתם שאין איסור בעבודה של בעל פעור, ואדרבה, הרי העבודה זרה היתה שאדם יעשה את צרכיו בפניה, ואתם הלכתם ועשיתם צרכים עליה כדי לזכותה, ונמצא שמה שביקשתם להוסיף, נכשלתם באיסור בעל פעור, ולכן "לא תוסיפו".

"כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו וכו' ואתם הדבקים בה' אלקיכם"

(ד' - ג - ד)

כתב בספר "רביד הזהב", ידועה טענת אומות העולם שהם הרוב ועם ישראל המיעוט, והרי הכלל שהולכים אחר הרוב. ה"נועם אלימלך" בפרשת במדבר דוחה את דבריהם, ע"פ דברי השו"ע ב"ר ד' [סימן ק"ה] שכותב, אם חתיכת איסור הדבוקה לחתיכת היתר, שנפלו יחד להיתר אין דין ביטול ברוב, אם יש שישים רק נגד חלק האיסור, אלא צריך שישים נגד ההיתר והאיסור יחדיו. לפי זה, כיון שבני ישראל דבקים בקב"ה, אינם בטלים ברוב אומות העולם אלא א"כ יש רוב כנגדם וכנגד כביכול הקב"ה, וזה לא שייך, כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו והוא אין סוף.

וזה מה שכתוב כאן בפסוק "כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך", ואם תשאל למה נענשו ישראל שעבדו את הפעור, והלא לפי הכלל שהולכים אחר "רוב העולם" שהם עובדי כוכבים יוצא שמותר לעבוד עבודה זרה, לכן אמרה התורה "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", והרי זה כאיסור דבוק שצריכים רוב נגד כל החתיכה, וכיון שלא שייך רוב נגדו יתברך, לכן בטילה כל הטענה.

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום" (ד' - ד)

כתב בספר "דגל מחנה אפרים", כתוב בספרים, כי רמ"ח תיבות שבקריאת שמע משפיעים כח וחיות ברמ"ח איברים של האדם, אבל באמת יש בקריאת שמע רק מאתיים ארבעים ושבע תיבות. אלא, תיבת "אמת" שאומרים יחד עם "אני

רש"י מביא דוגמאות ללאו של "לא תוסיפו", ובכולן המספר חמש הוא הנוסף על הארבע, וזה לשונו "כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות". בספר "טעמי הטעמים" כתב: גם בטעמי המקרא זה נרמז, "לא תוסיפו" מונח רביעי, לומר לך, הנח אצלך ארבע דברים ואל תוסיף את החמישי.

רבי יעקב יוסף מפולנאה כתב רמז יפה. מצינו בברכת יצחק לעשיו "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוואריך" [בראשית כ"ז - מ'], כאשר תוסיף על מצוות התורה עוד מצוה ובכך יהיו תרי"ד מצוות במקום תרי"ג, אז "ופרקת עולו מעל צוואריך".

"לא תוסיפו וכו' ולא תגרעו ממנו לשמר את מצוות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה

אתכם" (ד' - ב')

כותב בספר "דבר שלמה", נצטוו ישראל לקיים את מצוות ה' ולעבדו בלבב שלם ובתמימות, ולא לערבב את השכל האנושי. כשהאדם נוטה מהמצווה כצורת נתינתה מסיני ומשנה ממנה, אפילו שכוונתו לטובה ומחשבתו לשם שמים, עוון בידו. וכגון שמגרע מן המצווה בסוכרו שעל ידי כך יהיה חילול ה', או שמוסיף על המצווה כי סבור שעל ידי כך מוסיף תוספת הידור ומרבה כבוד שמים, זה וזה אינם מתקיימים בידו ונחשב לו לעוון.

בספר "ילקוט הגרשוני", מוסיף על זה, ומפרש בדרך רמז את מאמר הזו"ל "צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים". כי הצדיקים אומרים מעט - מרוב אהבתם לתורה ומצוות, אומרים הם שהמצוות הם רק מעט, "ועושים הרבה" ומקבלים על עצמם עוד חומרות, עוד גדרים וסייגים לפני משורת הדין. ולהיפך מזה הרשעים, "אומרים הרבה", אומרים שיש הרבה מצוות וכדאי להוריד חלק כדי לשמור על השאר, אבל האמת היא ש"אפילו מעט אינם עושים".

אנשי הרפורמה באו אל רבי עזריאל הילדסהיימר ואמרו לו, שאם יקלו על המצוות, יוכלו כולם לקיימם. ענה להם ר' עזריאל, הרעיון שלכם כבר מובא בתורה, והרעיון הופך. התורה אומרת "ולא תגרעו ממנו לשמור את מצוות ה' אלקיכם", שלא תגרעו מהמצוות ואפילו כביכול כדי "לשמור את מצוות ה' אלקיכם" ויהיה יותר קל לקיימן.

ה"חפץ חיים" המשיך משל על אותם מקצצים ופשרניים. אדם אחד הוציא סחורה מחנות שעמדה על שפת הנהר והשליכה לנהר, ושוב חזר וזרק והשליך. אנשים שהתבוננו במחזה, אמרו, שבוודאי הוא משוגע. אמר ה"חפץ חיים", אני עוד לא החלטתי האם הוא אכן משוגע או לא, אך דבר אחד ברור לי, החנות אינה שלו. אלה המתפשרים ומוותרים אפילו על קוצו של יוד ממצוות התורה, אינני בטוח שהם משוגעים, אבל דבר אחד ברור, הסחורה אינה שלהם.

"לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו" (ד' - ב')

שואל הגר"א מוילנא, מדוע בפרשת ראה [י"ג - ד'] כתוב עוד הפעם הענין של כל תוסף וכל תגרע בלשון יחיד, ובפרשתנו בלשון רבים? ומתרץ, אצלנו הכוונה שלא יוסיפו על תרי"ג מצוות בכלל, ובפרשת ראה כתוב שבאותה מצוה עצמה "לא תוסיפו ולא תגרעו".

ה' אלקיכם", משלימה את המנין של רמ"ח. וזה מרומז בפסוק "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", תדביקו ותצרפו את "אמת" (אותיות אתם) שתסיימו את קריאת שמע "ה' אלקיכם אמת", ואז יהיו בכל הפרשיות של ק"ש רמ"ח תיבות, ואז "חיים כולכם היום", תשפיעו שהחיות תיכנס בכל רמ"ח האיברים.

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום" (ד' - ה')

בספר "ילקוט סופר" כתב: שלוש פעמים, מציינת המסורה, מצויה בתורה התיבה "ואתם", בפרשת נח [ט' - יז] "ואתם פרו ורבו", בפרשת יתרו [ט' - יז] "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", ובפרשתנו "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום". המסורה באה לרמוז, שתורת ישראל שונה היא ומנוגדת לתורותיהן של שאר האומות המטיפות לניירות ולסיגופים ואפילו אוסרות על כומריהן את הנישואין. התורה היא תורת חיים, כותבת ומלמדת בדיוק ההיפך, "ואתם פרו ורבו", תחיו חיי אנוש ככל האדם, ואין זה מונע חלילה ש"אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", דווקא בכהנים הקפידה התורה שלא יצומו, אסרה עליהם לשתף עצמם בצער של קבורת המת, והם מצווים לאכול כל יום בשר מבשר הקרבנות, ובכהן הגדול גם נאמר "גדלוהו משל אחיו" ויש לדאוג שיהיה עשיר. הקירבה אל הקב"ה וההידבקות בו, לא תושגנה בדרך של הינורות ועינויי הגוף, אלא בדרך החיים - "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום".

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום" (ד' - ה')

בסידור "התהילה והתפארת" [עמוד קכ"ט] מביא רבי יחיאל מיכל שטרן בשם רבי שלמה זלמן אוירעבאך, יש האומרים שאפשר להידבק לה' רק לאחר המוות, ויש הטוענים, שהדבקות בה' אפשרית רק לאנשי מעלה ויחידים סגולה. ואילו אחרים טוענים, שאמנם כולם יכולים להידבק לקב"ה, אך נדרש לזה הרבה מאוד זמן, הרבה מעבר לימי שנותינו. בא פסוק זה ומפריך את כל השיטות: כנגד השיטה הראשונה אומרת התורה "חיים כולכם היום", כלומר, כשהאדם חי ולא לאחר המוות, "כולכם", ולא רק יחידים סגולה, "היום", כל אדם מסוגל להגיע לזה בחייו ולו רק ברגע אחד.

"ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים וכו' לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה" (ד' - ה')

כותב רבי שמשון רפאל הירש, בנוהג שבעולם, לאחר שיושבים בני אדם יחד בארץ אחת, קובעים חוקים ומשפטים לטובת תושביה, לפי מצבם החומרי והרוחני באותה שעה. אבל אם אין רקע כלכלי ואין הם מגדירים את עצמם כתושבים, הם לא יקבעו מערכת חוקים ומשפטים. אבל ישראל הוא עם יחיד במינו, הקב"ה נתן לבני ישראל חוקים ומשפטים לפני שנכנסו לארץ - "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים וכו' לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה", החוקים התאימו לכל התנאים ולכל הדורות, ועל זה אמרה התורה "רק עם חכם ונבון וכו' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת".

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם" (ד' - ו')

כותב ה"כתב סופר", "ושמרתם ועשיתם", עלינו לשמור את המצוות ולקיימן כפי שנצטוונו ללא חקירה ודרישה, "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים",

ההשתדלות להתחכם ולהבין בשכל את טעמן של המצוות, אינה דרושה אלא "לעיני העמים", אך ורק כדי להיות מקיימים "ודע מה שתשיב לאפיקורס". אנו עצמינו, דברי התורה נאמנים עלינו מצוותיה שכולם מקיימים "חוקים ומשפטים צדיקים".

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם" (ד' - ו')

שואלים המפרשים, וכי הקב"ה משכנע את ישראל לשמור תורה כי הגוי מתלהב מהתורה, וכי זה טיעון משכנע? מסביר הסבא מקלם, אל יחשוב אדם שרוצה ללמוד תורה, שכדאי ללמוד קודם חכמות חיצוניות כמו חשבון והנדסה כדי שיוכל ללמוד ולהבין את חכמת התורה. באה התורה ואומרת "ושמרתם ועשיתם" אותם, "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", שבעצם תראו איך שכל החכמות כלולות בתורה, ומזה נלמד הכל.

סיפר רבי יוסף חיים זוננפלד, פעם אחת הגיע יהודי אחד לעיר המלוכה וינה, ולנגד עיניו נגלו מראותיה הנפלאים של העיר. ראה היהודי שלט גדול, והסתקרן לדעת מה כתוב בו, אך לא ידע לקרוא את הכתוב, כי לא הכיר את שפת המדינה. עבר שם יהודי עשיר, בנקאי גדול, מתושבי העיר, פנה אליו האורח וביקשו שיקרא לו את הכתוב בשלט. תמה אותו יהודי עשיר, מה, יהודי מסתובב בוינה בלי לדעת את שפת המדינה, איך יתכן הדבר? אמר לו היהודי: אשאל אותך שתי שאלות ואח"כ אענה לך. הסכים, שאלה ראשונה, את הבגדים שעל גופך, תפרת בעצמך? ענה, לא, אני לא יודע לתפור. אמר לו, אם כן, כיצד אתה לובש בגדים? ענה, מה הבעיה, הולך אני אל החייט והוא תופר לי. וזה לא עולה כסף? בוודאי שעולה. ולא יותר זול לתפור לבד? נכון, אבל אני לא יודע. ואולי כדאי שתלמד לתפור? עונה לו הבנקאי: הרי מה שאני מרוויח בשעה אחת, החייט לא מרוויח בשנה שלימה, לכן כדאי לי יותר לעסוק במקצועי, ואת הבגדים להזמין אצל חייט תמורת תשלום.

שאלה שניה, אתה יודע לבשל מאכלים, לאפות עוגות? ענה, לא. א"כ, מה אתה אוכל? מה זאת אומרת, אני הולך לחנות וקונה את כל הדרוש למחייתי. וזה לא יותר זול להכין הכל מתוצרת בית? ודאי שיותר זול, אבל כבר אמרתי לך שאני בנקאי ומרויח הרבה כסף. ועכשיו, אומר הבנקאי, לאחר שעניתי לך על שתי השאלות, מה התשובה לשאלתי, איך אתה מסתובב בעיר בלי לדעת את שפת המדינה? ענה לו, כשם שאתה בנקאי ואתה עוסק בעניינים שהם בעיניך חשובים יותר, ואת הדברים האחרים אתה משיג ע"י אחרים תמורת תשלום, כך גם אני עוסק בדבר החשוב ביותר בעולם, אפילו יותר מבנקאות. ומהו? לימוד התורה! "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים". ואם תשאל, איך אסתדר? אענה לך, שאיעזר ע"י אחרים, גם אם הדבר כרוך בתשלום. ואם תוסיף ותשאל מה יקרה אם אתקע פעם בוינה ולא אדע לקרוא, כיצד אסתדר? אענה לך, כי תמיד יעבור איזה בנקאי מקומי שיתנדב להקריא לי את הכתוב.

"שמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם" (ד' - ו')

ושמרתם זו משנה: ועשיתם כמשמעו. [רש"י].

שואל רבי יהושע טרונק מקוטנא, מה חידש רש"י בזה שפירש "ועשיתם כמשמעו"? ומתריץ על פי מה שאמרו בגמ' בעירובין [י"ג:] על תלמיד אחד שהיה יודע לטהר השרץ בק"ן טעמים, אבל כל זה לחידוד ולהגדיל תורה, אבל לא לענין

כל חמש דקות היא תשאל מה השעה, אתה תענה לה? ענה ר' גדל: "מאיפה אתה ידע שזו אותה אשה..."

"רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים" (ד' - ט')

המשנה באבות [ג' - ה'] אומרת, כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר "רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים". הגמ' במסכת חגיגה [ט':] דורשת מהפסוק במלאכי [ג' - י"ח] "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו", שאינו דומה השונה פרקו מאה פעמים, לשונה פרקו מאה ואחד פעמים. כותב ה"בלי יקר", רמז לדבר: ראשי תיבות של המילים "לא עבדו" הם בגימטריה מאה, ללמדנו, שהלומד מאה פעמים, עדיין הוא בגדר "לא עבדו", ואילו ראשי התיבות "עובד אלקים לאשר" הם מאה ואחד, כדי ללמד אותנו כי השונה פרקו מאה ואחד פעמים, הריהו עובד אלקים.

רמז נוסף מביא ה"בלי יקר" לכך, ההפרש בין הגימטריה של המילה "זכר" [227] למילה "שכח" [328], הוא מאה ואחד, ללמדנו, כי הרוצה לבטל את השכחה, יחזור על לימודו מאה ואחד פעמים ובכך יפחית מ"שכח" מאה ואחד ויישאר "זכר". המלאך הממונה על הזכרון "זכר" שמו, ויש לו מאתיים ארבעים ושבע כוחות, ואילו המלאך הממונה על השכחה קוראים לו "שכח", ויש לו שלוש מאות ארבעים ושמונה כוחות, וכיון שיש למלאך הממונה על השכחה מאה ואחד כוחות יותר מהמלאך הממונה על הזכרון, לכן גוברת השכחה על האדם, וכשאדם חוזר על לימודו, בכל פעם ופעם מחליש הוא את אחד מכוחותיו של המלאך הממונה על השכחה. יוצא, שכאשר הוא חוזר מאה ואחד פעמים, מחליש הוא את כל כוחותיו היתרים, ונכנס הוא תחת יד המלאך הממונה על הזכרון ולא ישכח עוד.

מביא ה"בלי יקר" עוד רמז, "השמור ושמור נפשך מאד" ר"ת שלהן עולין למאה ואחד, ואילו ראש התיבה של המילה "לך" היינו למ"ד, כאילו אמר למוד תורתך מאה ואחד פעמים "פן תשכח את הדברים".

חסיד אחד התלונן לפי החידושי הרי"ם על שכחה. אמר לו: האם אירע לך פעם ששכחת לאכול? ענה לו: לא. אמר לו החידושי הרי"ם, באכילה כיון שתלויה בה חיות גופך ואיבריך, אתה לא שוכח, א"כ, איך תוכל לשכוח את התורה שאף היא חיות האדם, כמו שדוד המלך אומר בתהילים [ק"ט - צ"ג] "לעולם לא אשכח פיקודיך כי בם חייתיני", אחרי שהם החיות שלי, איך אשכחם!?

מסופר על רבי חיים מקרסנה, ממקורביו של הבעש"ט: לעירו בא איש אחד והתפאר שיעבור את הנהר על גבי החבל המתוח משתי גדותיו, אם ישלמו לו בשכר זה הרבה כסף. קהל גדול עמד על שפת הנהר לראות במחזה, ואף ר' חיים ומקורביו היו שם. ראו המקורבים את ר' חיים, שהעמיק מאוד במחשבתו בשעת מעשה. כששאלוהו לסיבת הדבר, ענה, כשהסתכלתי באיש המהלך על גבי החבל וראיתי איך שהוא מסכן את עצמו בעד בצע כסף, ואע"פ כן כשהוא הולך על החבל הדק ונתון בסכנה, הוא לא חושב על הכסף, שאם היה חושב על הכסף ומסיח דעתו לרגע קט מהחבל, מיד היה צונח, ובוודאי באותה שעה התפשטה מחשבתו מכל וכל וריכוז את כל מעייניו בשיווי משקל של גופו שלא יטה אפילו

קיום המצוות, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ושרץ - הוא טמא. וזה המובן בדברי רש"י "ושמרתם - זה משנה", אפשר לפלפל בה ולגלות על כל דבר מ"ט פנים טהור וטמא, אבל "ועשיתם - כמשמעו", הטהור טהור והטמא טמא.

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם" (ד' - ו')

החיד"א מביא ב"ברכי יוסף" [יו"ד סימן קע"ט ס"ק ו'] בזה"ל: "מצאתי בקונטרס כתיבת יד להרב מהר"ר אליהו הכהן ז"ל בעל "שבט מוסר" שכתב וז"ל: קיבלתי מרבתי, כשהיו רוצים לעשות איזה דבר והיו מסופקים אם לעשותו אם לאו, היו נוטלים חומש או ארבעה ועשרים [ג"ך], והיו פותחים אותו ורואים בראש הדף מה פסוק היה מוצא, וכפי מה שמראה היו עושים, ונמצא שהיו מתייעצים עם התורה כדת מה לעשות בכל עניניהם, וזה עצמו רומז מאמרם ז"ל [ילקוט משלי רמז תתק"ס] "ליטול עצה מן התורה". דמורה היתר לעשות כך, ואין זה בכלל משתמש בתורה, עכ"ל.

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון וכו' ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (ד' - ו')

הגמ' בשבת [ע"ה]. אומרת, איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות. כותב הסטייפלר בספרו "חיי עולם", "ועינינו הרואות כי העמים למרות שעסקו והעמיקו במאוד בחכמת התכונה, כבר שינו וחזרו ושינו איזה מספר פעמים חשבונותיהם, כי התברר שאין חשבונם מכוון, ואנו יודעים שבין חודש לחודש כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים קולע בדיוק אל השערה בתכלית הדיוק, וכמבואר במסכת ראש השנה [כ"ה]. וכתב ב"ספר הברית" [הלך א' מאמר ד' פ"ג], שחכמי אומות העולם הודו שמוזה מוכח שהנבואה האמיתית היתה בישראל, ובשם כתב בשם "ספר יוחסין", שכל חכמי העמים תמהו בענין קביעות של כ"ט - י"ב - תשצ"ג של היהודים אשר מעולם לא נשתבש אפילו במשהו, לקיים מה שנאמר "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים".

"כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו" (ד' - ז')

אחד שלח שליח אל ה"חפץ חיים", לבקש ממנו ברכה לעצמו. חייך ה"חפץ חיים" חיוב עצוב, ואמר: אוי ואבוי, קבצן אחד שולח קבצן שני לבקש ברכה מקבצן שלישי, וכי לא מוגוהך הוא? וכי לא מוטב לפנות אל בעל הישועה עצמו, שהרי הוא קרוב כל כך, וכל כך קל להגיע אליו - "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו".

"רק השמר לך ושמור נפשך מאד" (ד' - ט')

בספר "שיח אבות" מביא בשם האדמו"ר רבי שלמה חיים מקוידנינוב, כל מקום שכתוב בתורה "אך" או "רק", הרי זה בא למעט. וזה מה שאמרה התורה, מה ששייך לך לגופך, צריך שמירה, אבל שמירה מועטת. "רק השמר לך". אבל מה שנוגע לנפש, שם "ושמור נפשך מאד". לנשמה צריכים שמירה מעולה.

מסופר על רבי גדל אייזנר, משיגח "ישיבת חידושי הרי"ם", שפעם נסע באוטובוס, נגשה אליו אשה ושאלה: מה השעה? עשר, ענה לה. לאחר חמש דקות שאלה שוב, ענה לה: עשר וחמש דקות. שאל אותה שכנו שישב לידו, "ואם

כחוט השערה. ואם בעד בצע כסף כך, בעבודת הבורא אינו דין שנתפשט מכל מחשבה זרה ופנייה.

"רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך" (ד' - ט')

מובא בשם רבי שאול הלוי קצנלבוגן, אב"ד קוברין: אינה דומה שמירת דבר שאין בו רוח חיים, לדבר שיש בו רוח חיים. דבר שאין בו רוח חיים, אין עליך להישמר אלא מפני אחרים שיבואו ויגנבוהו, אבל דבר שיש בו רוח חיים, מלבד החשש שיבואו אחרים ויקחו אותו, צריך לשמור עליו עצמו שלא יקום ויברח. כך, שונה היא התורה משאר חכמות, שהן שוות לדבר שאין בו רוח חיים, ורק צריך להיזהר שלא ישכח אותם, אבל תורתנו הקדושה, תורת חיים היא, וחזן ממה שיש להיזהר ולהישמר מאד "פן תשכח את הדברים" על ידי שתעסוק בחזרה תמידית כל הזמן, חזן מזה, עליך לחשוש "פן יסורו מלבבך", שהתורה עצמה תסתלק ממך, כי מי שאין בו יראת שמים, חכמתו מתנדפת ונעלמת.

"רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכו' והודעתם לבניך ולבני בניך" (ד' - ט')

לכאורה איך אפשר לקיים את הצינון האמור בחלקו הראשון של הפוסק שלא לשכוח את דברי התורה? אומר רבי יהונתן אייבשיץ, כוונת התורה כאן, על ידי "והודעתם לבניך ולבני בניך", אם אתה מלמד את ילדיך ואת תלמידיך, נחשב לך שהנך זוכרם גם אם כרגע אינך עוסק בתורה בפועל.

הסטייפלר היה אומר, "כמה טוב שכתבתי ספרים שאחרים לומדים בהם, שכן אני לדאבוני כמעט ולא לומד, אך הנני נהנה מפירות עמלי בתורה ע"י לימוד אחרים בספרים שכבר הוצאתי לאור". זו,

מסופר, שחסיד אחד אמר לרבי מקוצק, שרוצה שבניו יהיו עוסקים בתורה. ענה לו הרבי, אם באמת אתה רוצה שיעסקו בתורה, תעסוק אתה בתורה, והם יראו ממך וכך יעשו, ואם לאו, גם בניך לא יעסקו בתורה, רק יזהירו לבניהם לעסוק בתורה. ודבר זה מפורש בתורה, "רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו' והודעתם לבניך ולבני בניך", אם אתה תשכח ולא תעסוק בהם ורק תודיע לבניך, גם בניך לא יעסקו, רק יודיעו לבני בניך.

"רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו' והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב וכו' אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון" (ד' - ט')

סמיכות הפסוקים צריכים לימוד. אומר ה"לקוט גרשוני", יש השולחים בניהם ללמוד תורה וממלאים את כל חסרונם כדי שיהא בידם לעסוק בתורה באין מפריע, וסבורים שעל ידי כך יוצאים בעצמם ידי חובת מצוות תלמוד תורה, ופוטרים עצמם מתלמוד תורה. דעה זו נפסדת וכוזבת, אדם המוסר בנו לתלמוד תורה אך הוא עצמו לא עוסק בתורה, אמנם יקבל שכר על מעשהו הראשון, אך אין בזה כדי להפחית מחומרת מעשהו השני. אומרת התורה "רק השמר לך וכו' פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך", זו חובת תלמוד תורה של האדם עצמו, ומלבד מצוה זו, יש מצוה נוספת "והודעתם לבניך ולבני בניך", ואלו שתי מצוות נפרדות ולא קרבו זה אל זה. ואם יעלה בלבך לשאול מנין שכך הדבר, על זה

מוסיפה התורה ואומרת, שגם במעמד הר סיני "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב" כך היה, נצטוו ישראל "אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים", ומלבד זאת "ואת בניהם ילמדון".

"והודעתם לבניך ולבני בניך" (ד' - ט')

הגמ' בבבא מציעא [פ"ה]. אומרת, "אמר ר' פרנך אמר ר' יוחנן כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם, שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם", והתוספות בכתובות [פ"ב]: ביארו, כי הבטחה זו לא נאמרה אלא בזמן שראו שלוש הדורות זה את זה. כתוב בספר "מלא העומר", שלכן בירכם משה רבינו "והודעתם לבניך ולבני בניך", אתם עצמכם תזכו להודיע וללמד את בניכם ובני בניכם, אזי מובטח לכם כי "החוט המשולש לא במהרה ינתק".

"ונשמרתם מאד לנפשתיכם" (ד' - ט')

הגמ' בברכות [י"ג]: אומרת, נמשלו ישראל ליונה, מה יונה אינה ניצלת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצוות. ולכאורה, שואל רבי ראובן מלמד בספרו "מליץ ישר" מה חידשו לנו חז"ל, הרי פשיטא כי קיום המצוות הוא המגן על כלל ישראל? ברם, יסוד חשוב הנחילו לנו חז"ל, כנפי היונה הן שמירתה "בטבע", כשם שלכל נברא ברא הקב"ה את שמירתו, לזה בכוחו, לזה במרוצתו, לזה בראייתו ולזה בשמיעתו, שמירתם של ישראל "בטבע" הן המצוות, בכך שונים הם מכל אומה ולשון. כאשר גוי נזהר ונשמר מלהיפגע, הרי הוא ניצול מפני שכך טבע הקב"ה בבריאה, שהנשמר לנפשו ניצל מכל פגע ומזיק, אבל כאשר יהודי נזהר ונשמר, הוא לא ניצול בגלל "טבע הבריאה", אלא כיון שבשמירת גופו קיים את ציווי התורה "ונשמרתם מאד לנפשתיכם", מצוה זו היא "חוק הטבע" ששומרת על אדם מישראל שלא יאונה לו כל רע.

"ונשמרתם מאד לנפשתיכם" (ד' - ט')

כותב ה"חפץ חיים", חייב אדם להשגיח על גופו, כדרך שהעגלון משגיח על סוסו שלא ירעב ושלא יאונה לו כל רע, כי ממנו הוא משתכר לפרנסתו, לכן אסור לאדם לסגף את גופו, כי ממנו תוצאות חיים גם לנשמה.

פעם הוכיח ה"חפץ חיים" את אחד מראשי הישיבות המפורסמים, שמנע את עצמו מלאכול קצת בשר בכל יום, וחסך הכל לתלמידיו שלא יחסר להם כלום. אמר לו במתק שפתיו: בין הדברים הענייניים המוטלים על ראש הישיבה, יש עוד ענין אחד נחוץ שראוי לתשומת לב מיוחדת, והוא הדאגה שלתלמידים יהיה ראש ישיבה בריא...

הרב מבריסק היה אומר בשם רבי ישראל סלנטר, דרך העולם, שגם מי שמזלזל במצוות, כאשר הוא חולה ח"ו הוא נעשה לפתע מחמיר גדול מאוד. כגון, אם צריך לנסוע בשבת לצורך ריפוי, הוא מתעקש שלא לנסוע, אם צריך לאכול ביום כיפור כי זה פיקוח נפש עבורו, הוא נמנע מלאכול. ולמה? כל זמן שאדם בריא, יש לו שש מאות ושלוש עשרה מצוות לקיים, ואז היצר הרע מתפשט על פני כל השש מאות ושלוש עשרה מצוות, אבל כאשר אדם חולה מסוכן, הוא פטור מכל מצוות התורה חוץ מ"ונשמרתם מאד לנפשתיכם", ואז כל כוחו של היצר הרע מופנה רק למצוה זו.

"פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה" (ד' - ט"ז)

שנגזר על משה העונש שלא יכנס לא"י ולא עונש אחר, כי היה חשש שהדור החדש בארץ ישראל יעשוהו אלוה. דור המדבר שחי איתו, ולפעמים רב איתו והתלונן עליו, לא היה חשש כזה, אבל הדור החדש שישמע על מעשיו ומופתיו הגדולים, ושלא הכירו את האדם שבו אלא ידעו רק את משה איש האלוקים, היה מקום לחשוש שמא יטעו בו ח"ו, לכן מת משה יחד עם דור המדבר. ולפיכך, כשמשעה מזהיר את ישראל על איסור עבודה זרה, אמר להם "וה' התאנף בי וכו' וישבע לבלתי עברי את הירדן", וכל זה שלא תטעו בי ותיכשלו בעוון ע"ז. מזה תראו חומר האיסור של עבודה זרה, ולכן "השמרו לכם פן תשכחו וכו' ועשיתם לכם פסל".

"ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים וכו' אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים" (ד' - י"ט)

לא מנעו מלמעטות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם. [רש"י].

"וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה וכו' ואתם עוברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם" (ד' - כ"א - כ"ג)

בספר "דברי שלמה" שואל, מה הקשר בין העונש שקיבל משה רבנו שלא יכנס לארץ ישראל, לאזהרת משה לישראל שלא לשכוח את ברית ה' ומתריך, מובא במדרש, כי אילו היה משה רבנו נכנס לארץ ישראל, היה חי לעולם, ולא היה חרב בית המקדש ולא היו ישראל גולים מארצם. ולכאורה איך יתכן לומר כי בטלה גזירת גלות מישראל, וכי מעכשיו יוכלו ללכת אחרי שרירות ליבם ולסור מדרך ה' ולעשות ככל העולה על רוחם, כשהם יודעים שאין סכנת גלות מרחפת על ראשם? אלא, בוודאי אין הדבר כן, אלא שאם היה משה נכנס לארץ ישראל, היו ישראל באים לתיקונם ולא היה עוד יצר הרע בלבכם שיטה אותם מרצון ה'. זה שאומר משה לישראל, "וה' התאנף בי על דבריכם", שבגלל חטאתיכם נגזר עלי "לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה", ואע"פ שאני לא אזכה להיכנס לארץ ישראל, "אתם עוברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת". והואיל ותהיו בארץ ישראל בלעדי, הרי לא יתבטל יצר הרע מליבכם, ואם תחטאו תהיו חבים לצאת לגלות, ולכן "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם", כדי שלא תגלו מן הארץ.

שואל ה"משך חכמה", היכן מצאנו שהקב"ה עשה פעולות להטעות את העובדי כוכבים לחשוב שיש אלוהות לצבא השמים? ומתריך, ב"תנא דבי אליהו" זוטא [פרק כ"ה] מובא, שאברהם הכיר את בוראו בגיל צעיר, מזה שהתבונן על מהלך השמש וראה שלשמש יש מהלך קבוע ממזרח למערב ולא הפוך, ומזה הסיק שאין לה כח עצמי לשנות את מהלכה, אלא היא משועבדת לכח עליון, ומזה הסיק שיש בורא לעולם. הגמ' במסכת עבודה זרה [כ"ה]. אומרת, במלחמת סיחון ועוג, הקב"ה העמיד למשה את השמש, ולומדים את זה מהפסוק [דברים ב' - כ"ה] "היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים", פתאום ראו העמים שלשמש כן יש כח עצמאי משלה ויכולה לשנות ממהלכה הטבעי. וזה מה שאמרה התורה "אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים", בזה שהעמיד את החמה, הוא גרם לעובדי כוכבים לטעות, וכך הוא פרסם את שמך וגדולתך שהעמיד לך חמה.

"וראית את השמש ואת הירח וכו' אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים וכו' ואתכם לקח ה' וכו' להיות לו לעם נחלה" (ד' - י"ט - כ)

"כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר וכו' השמרו לכם וכו' ועשיתם פסל תמונת כל" (ד' - כ"ב - כ"ג)

מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברין. [רש"י]. שואל ה"חתם סופר", במה גרע ערכו של משה מהשבטים ומיוסף שזכו להיקבר בארץ ישראל? ומתריך, המדרש אומר, מדוע "לא ידע איש את קבורתו", כדי שלא יעשו את עצמותיו עבודה זרה, לכן גם לא היתה אפשרות להביא את עצמותיו לארץ ישראל ולקבורו שם. לכן אומר להם משה רבנו, "כי אנכי מת אינני עובר", אפילו עצמותי אינן עוברות, כדי שלא תיכשלו בעבודה זרה, לכן "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' וכו' ועשיתם לכם פסל".

הגמ' בשבת [קמ"ו]. אומרת, אין מזל לישראל, וכל המזלות הם נגדיים לישראל, והיינו, כי על פי המזלות לא היה ראוי להיות בן לאברהם אבינו, אלא שהקב"ה הגביה אותנו. וא"כ, לפי המזלות לא היו ישראל ראויים להיות כלל בעולם. אומר הגר"א מוילנא בפירושו על מגילת אסתר, רמז לכך מצינו בפסוק "וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים", היינו המזלות, "אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים", כי אומות העולם נתונים להשפעתם של המזלות, אבל, "ואתכם לקח ה' וכו' להיות לו לעם נחלה", הרי שעם ישראל אינו נמצא כלל תחת השפעת המזלות, שהרי על פיהם לא היה לו מקום בעולם, אלא עם ישראל נתון להשגחתו של הקב"ה.

"וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה" (ד' - כ"א)

בספר "ליקוטי יהודה" כתב: מה ראה משה רבנו לשוב ולהזהירם שלא יעשו פסל, והרי הוא כבר הזהיר אותם לפני זה [פסוק ט"ז] "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל"? אלא, משה רבנו חשש שלאחר מותו יעשו עגל כמו שעשו כשהתמהמה מלרדת מהר סיני והשטן הראה להם דמות מיטתו של משה ואמר להם "משה רבכם מת", לכן כשהזכיר להם את מיתתו, שב והזהיר אותם שלא יעשו חלילה פסל.

כותב ה"משך חכמה", כל הפרשה הזאת, הפסוקים הקודמים לשני הפסוקים האלה, והפסוקים שלאחריהם, מדברים בחומר האיסור של עבודה זרה. שואל ה"משך חכמה", איזה קשר יש לשני הפסוקים הללו שבהם הודיע משה הטעם שנגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל לענין עבודה זרה? ואפשר לומר, שהטעם

"השמרו לכם וכו' פסל תמונת כל" (ד' - ב"א)

כתב בספר "דברי הלוי", תהיו זהירים ותשמרו מפני "תמונת כל" ממי שיש לו הרבה פרצופים ולא פרצוף והתנהגות אחידה, אלא בביתו הוא נוהג אחרת מאשר בציבור ואין תוכו כברו.

"ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל וכו' כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ וכו'"

(ד' - כ"ה - ב"ו)

כתוב "מהר", כמה זמן זה לקח? מעל שמונה מאות שנה, האם שמונה מאות שנה יחשבו מהר? מביא החיד"א ב"נחל קדומים", הגמ' בגיטין [פ"ה] ומרת, "ונושנתם" בגימטריה שמונה מאות חמישים ושתיים, אכן, הגלות היתה צריכה לחול אחרי שמונה מאות חמישים ושתיים שנה, אבל בצדקת ה' יצאנו מהארץ יותר מהר, לאחר שמונה מאות חמישים שנה בלבד, וזאת כדי שלא תתמלא הסאה של שמונה מאות חמישים ושתיים שנה כמניין "ונושנתם", שאז היה גורל עם ישראל נחרץ חלילה כהמשך דברי הפסוק אבד תאבדון, כך התאפשר ומתאפשר המשך קיומו של עם ישראל ברצף הדורות.

בתפילת שמונה עשרה אנו מתפללים "ולמלשינים אל תקוה וכל הרשעה כרגע תאבד וכל אויבך מהרה יכרתו והזדים מהרה תשבר במהרה בימינו", אם ביקשנו "מהרה", מדוע מבקשים לאחר מכן "במהרה בימינו"? אלא, לפי דברי הגמ' הדבר מובן, "והזדים מהרה תשבר", אומר הקב"ה, תפילתכם התקבלה, תוך שמונה מאות חמישים שנה הכל יהיה בסדר, כי מהר אצלי הוא אחרי שמונה מאות וחמישים שנה, לכן אומרים "במהרה בימינו", אנו מתכוונים על במהרה שבימינו. וכך גם בברכת ההפטרה "רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו", לכאורה היה צריך לומר במהרה, ולמה כתוב במהרה בימינו? אלא, כי מבקשים במהרה לפי המושגים שלנו.

"והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגויים אשר ינהג ה' אתכם שמה"

(ד' - ב"ו)

כותב "בעל הטורים", "בעמים" בגימטריה "בין הבבלים", "בגויים" בגימטריה "ובמדי", "ינהג" בגימטריה "ביון", "שמה" בגימטריה "מרומים", הרי רמוזין כאן ארבעת הגלויות.

"והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגויים וכו' ועבדתם שם אלהים

מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון" (ד' -

ב"ז - ב"ח)

שואל הגר"א מוילנא, למה בתיאור העבודה זרה משמיטים מה שהע"ז לא ידברון כמו שכתוב בתהילים [קט"ו:ה] "פה להם ולא ידברו"? אומר הגר"א, נבוכדנצר בנה פסל מזהב ושם בפיו את הציץ, והפסל החל לצעוק "אנכי ה' אלקיך", הראה נבוכדנצר לדניאל את מעללי הפסל, ואמר לו, מה תאמר על הפסל המדבר? אמר לו דניאל: הייתי רוצה לתת לפסל נשיקה על פיו. למה דווקא על פיו? שאל נבוכדנצר. ענה דניאל, על כאלו דיבורים יפים יש לנשק. נתן לו רשות לנשק. עלה דניאל לראש הפסל, ואמר לציץ "אני עושה שליחותו של מקום, ואני מזהיר אותך צא מיד!" וכשנשק דניאל על פיו של הפסל, עבר אליו הציץ, וכאשר ירד דניאל, התפרק כל הפסל.

לפי"ז מובן מדוע השמיט הכתוב אצלנו עניין הדיבור, כי רצה לרמוז שיש פסל שכן מדבר וכך זה רמוז בפסוק, "ועבדתם וכו' אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון", אבל הפסל בן ידבר, כלומר, הוא יצעק אנכי ה' אלקיך.

"השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל

תמונת כל אשר ציוך ה' אלקיך" (ד' - ב"א)

"אשר ציוך - אשר ציוך שלא לעשות". [רש"י].

מה שפירש רש"י צריך ביאור, הרי כתוב בפסוק "אשר ציוך" ומדוע הביאור הוא שלא ציוך? בספר "נפלאות חדשות" מסביר, הדברות "אנכי" ו"לא יהיה לך" נאמרו ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, וזהו מה שכתבה התורה שלא יעשו כל פסל כאשר ציוך ה' אלקיך כשאמר "לא יהיה לך".

בספר "פנינים משולחן גבוה" מביא בשם רבי מאיר בן אליהו, בנו של מחבר ספר "מעלות התורה" שהסביר בצורה אחרת: לעיל פסוק ט"ז כתוב, "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה" הזהירה התורה על עבודה זרה ממש, כשעובד לכוכבים ומזלות, אבל כאן התורה ביקשה להזהיר שגם אם תרצה לעשות איזה דבר מדעתך ולהוסיף על "אשר ציוך ה' אלקיך", גם בזו יש בה משום עבודה זרה. לכן התורה מזהירה בהמשך "כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא", כי טבע האש, כאשר משתמשים בה שימוש רגיל היא מועילה, אבל אם משנים מדרך השימוש בה, היא מזיקה מאוד אותה אש יכולה לחמם, לבשל ולהועיל, ושורפת מאידך. כך הוא בענייני המצוות, כאשר עושים את המצוה כתיקונה, מועילה ונחשבת זכות, אבל כאשר מקיימים שלא כראוי, רק בשינויים העולים על הלב, הרי היא כעבודה זרה.

"כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ" (ד' - ב"ה)

רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמישים ושתיים שנה, כמנין ונושנתם. והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמישים והקדים שתי שנים ל"ונושנתם", כדי שלא יתקיים בהם [פסוק כ] כי אבד תאבדון. [רש"י].

בספר "לקט יוסף" מביא בשם רבו, בעל "תרומת הדשן" ששאל, הרי יכול היה הקב"ה להקדים הגלות רק בשנה אחת, ומדוע הקדים הקב"ה בשנתיים? אלא מכאן יש ראייה מה שכתוב בספרי הקדמונים, שבגימטריה לא צריך שהמספר יהיה שווה בדיוק, וגם אם חסר אחד נחשב לגימטריה נכונה, ולכן אם היה הקב"ה מקדים רק בשנה אחת, היה עדיין נחשב שהתקיים בהם ונושנתם ואז היו ח"ו מתקיימים גם שאר הקללות, לכן הקדים הקב"ה שנתיים.

"כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל

ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך וכו' העידותי בכם היום וכו'" (ד' - ב"ה - ב"ו)

רבי איצלה מוואלוז'ין מסביר פסוק זה במשל: עשיר לקח חתן בן ישיבה לבתו, והבטיח לו נדונה גדולה כדי שיישב וילמד. אבל החתן, ראשו לא היה מונח בלימוד, ובמשך כמה שנים רימה את חותנו כאילו יושב ולומד, עד שנולדו לו כמה ילדים, וחשב, עכשיו שיש לו כבר כמה ילדים, אין לו מה לחשוש מחותנו שוודאי ירחם על נכדיו, ולא ישאירם ללא מזון, והתחיל לעשות מה שעלה על ליבו ולא חשש מחותנו. כך אמר להם משה לישראל, "כי תוליד בנים ובני בנים" וכיון שכך תחשבו שכעת לא יגרש הקב"ה אתכם מהארץ כי הקב"ה ירחם עליכם

בספר "כרם חמד" הוסיף לבאר לפי"ז את הכתוב [תהלים קל"ה - י"ז] "אף אין יש רוח בפייהם", וצריך ביאור הלשון "אין יש", היה לו לומר "אין רוח בפייהם". ועל פי הנ"ל יש לומר דכוונת הכתוב לומר דאף כאשר יש רוח, אף הוא אין ואפס ולא תתפעל מכך. ובדרך הרמז אפשר לומר ד"אף יש רוח" בגימטריא "צייץ הקודש" היינו דמה שיש בו רוח הוא מציץ הקודש.

"ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" (ד' - כ"ט) רבי דב בער יפה תלמידו של רבי חיים וואלווין, שואל, מדוע "ובקשתם" כתוב בלשון רבים, ואלו "ומצאת" בלשון יחיד? ומתוך, הגמ' בראש השנה [י"ה]. אומרת, שנים עולים למטה (חולים), זה ניצול וזה לא. זה מתפלל ונענה וזה מתפלל ולא נענה. מה ההבדל ביניהם? התשובה היא, תפילתו של האחד שלימה ושל השני לא. "ובקשתם" מתייחס לכולם, כולם יכולים לבקש, אבל "מצאת" כתוב ביחיד, כי הדבר תלוי בעומק כוונת ליבו של המתפלל, זה תפילתו שלמה וזה לא.

ה"משך חכמה" מסביר, עם ישראל הם כמו אדם אחד, וכל אחד ואחד מישראל הוא אחד מאבריו של האדם הכללי. אך זה בתנאי שכולם יחד דבוקים בקב"ה, ואז כל ישראל הם כמו קווים היוצאים מהנקודה המרכזית שכולם מחוברים אליה, אבל כשהם חוטאים ונסתרים מהשגחתו, שוב אין הם דבוקים בקב"ה, וממילא הם מפורדים ומפוזרים ואינם קשורים זה לזה. ולפי"ז, הביאור בפסוק הוא כך, כשתדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך אזי ומצאת, כיון שאינכם כל ישראל הם כיחיד, אבל לפני כן אז "ובקשתם" אתם בגדר רבים

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה" (ד' - ל')

פעם היתה שנת רעבון קשה ברוסיה, פגש רבי ישראל סלנטר יהודי אחד שהיה עני ומדוכא שסבל כל ימיו חרפת רעב, והיה מתאונן תמיד על מצבו הקשה, והנה הפעם שתק ולא התאונן, להיפך, חוט של שביעות רצון היה נראה על פניו. שאל אותו ר' ישראל: לשמה זו מה זו עושה? האם עכשיו אתה רעב פחות? אמר לו, גם עכשיו אני רעב, אלא קודם רק אני רעבתי, ועכשיו הרי זו צרת רבים, וזו חצי נחמה. אמר לו ר' ישראל, יהודי כשר סובל יותר כאשר אחרים סובלים, ולכן כמעט בכל פרשה זו כשמדובר על חטאים, נאמרו הדברים בלשון רבים "ועבדתם שם אלהים אחרים", "וסרתם", "ועבדתם", "והשתחיתם", ורק כשהתורה מתחילה לכתוב על צרות, היא כותבת בלשון יחיד "בצר לך מצאוך כל הדברים האלה", כי גם צרות רבים צריכים להיות צרות יחיד, כמו הצרות שלך.

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך" (ד' - ל') ישנם שני סוגי אנשים השבים בתשובה. האחד, חזרה בתשובה בעקבות צרות וייסורים שפוקדים אותם, והשני, התעוררות רוחנית ורצון להתקרב לבורא עולם. אומר הר"ן בדרשותיו, אל תחשוב שאם אדם עושה תשובה מפני הייסורים, זו תשובה מעולה. אלא מוכח מהפסוק הקודם שהדרך השניה מעולה יותר, שנאמר "ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" [כ"ט], כלומר, התנאי הוא, שהדורש ידרוש את ה' בכל לבבו ובכל נפשו. אבל הדורש את ה' מפני הייסורים, לא נקרא "בכל לבבך ובכל נפשך".

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך" (ד' - ל') טעמי המקרא ב"הדברים האלה" הם "אתנחתא", והרי לפי פשוטו של מקרא האתנחתא היתה צריכה להיות על "באחרית הימים", כי שם ההפסק. אלא, יש כאן רמז, שסוף בני ישראל לחזור בתשובה, "באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך".

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (ד' - ל')

המגיד מדובנא הסביר את זה במשל. דרכו של רוכל, בסוף היום הוא ממהר ללכת הביתה, אחרי שרוב פירותיו נמכרו ונשארו רק שיריים מכל מין ומין המחולקים בחבילות ושקים שונים, תפוחים בתיבה זו, אגסים בתיבה אחרת, אגוזים בשק זה ושקדים בשק אחר, מערב את כל הסחורה יחד, ועושה מהכל "סחורה" אחת כדי לצרור כליו כדי שיוכל לילך לביתו. וזה הפשט בפסוק "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה", כשירדו עליך כל מיני פורעניות מעורבים יחד, "באחרית הימים", תדע שזהו הקץ - "עקבתא דמשיחא", הגיע הזמן ללכת הביתה.

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (ד' - ל')

חמישים שנה שימש רבי משה יצחק הדרשן מקעלם, כמגיד מישרים. באחת השנים, הגיע המגיד לעיר דובלאן, מקום מרפא ליד ריגה, ויהודי ריגה היו באים לשם בימות הקיץ לרחוץ בים. משנכנס המגיד לבית הכנסת, ראה שרבים מבין המתפללים אינם עטופים בטליתות. עלה ר' משה יצחק על הבימה, פנה אל הקהל ואמר, רבותי, אספר מעשה שהיה, שבת אחת הייתי בריגה, נכנסתי לבקר בביתו של יהודי אחד, ואמרו לי שאינו בבית. היכן הוא? שאלתי, "נסע", אמרו לי, "לדובלאן". פתאום שמעתי קול בכי עולה מן החדר מן החדר הסמוך, נכנסתי וראיתי שהחדר ריק, רק טלית היתה מונחת בפנית החדר, והטלית בוכה. טלית, שאלתי אותה, מפני מה את בוכה? איך לא אבכה? אמרה הטלית, בעל הבית נסע לדובלאן, לקח עמו את כספו וזהבו, ורק אותי הניח כאן לבדי. הרגעתי את הטלית ואמרתי לה: אל נא תבכי טלית, יבוא יום ובעל הבית שלך יצא לדרך רחוקה מזו, ואז יניח אחריו את כל כספו ואת כל זהבו, ורק אותך יקח עמו (בחוץ לארץ קוברים את המת עם הטלית).

"או הנסה וכו'" (ד' - ל"ה)

בפסוק זה, יש את כל אותיות הא'- ב'.

"אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" (ד' - ל"ה)

רבי חיים וואלווין ב"נפש החיים" כותב: ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל. כשהאדם קובע בלבו לאמר, הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם, וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית'. ומבטל בלבו ביטול גמור, ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתברך בידו, שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל.

"אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" (ד' - ל"ה)

אומר ה"דברי חיים" מצאנו, המתבונן יראה, שאמנם כאשר עם ישראל היו נתונים תחת עול השעבוד של מצרים, נתגלה הקב"ה במידת הדין, אבל מה שהביא בסופו של דבר לגאולת מצרים לפני הזמן, זאת מידת הדין בעצמה, שהרי היו צריכים להיות במצרים ארבע מאות שנה, ובגלל קושי השעבוד נשארו רק מאתים ועשר שנים, וא"כ, מידת הדין של שעבוד מצרים, נהפכה בעצמה למידת הרחמים שבגללה יצאנו ממצרים. וזה פירוש הפסוק **"אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים"**, כלומר, כשהיית במצרים ראית כמו עיניך "כי ה'", שמידת הרחמים "הוא" פועל יוצא של "האלקים", כי מידת הדין בעצמה הפכה את הדין לרחמים... ולא יזו מסקנה עלינו להגיע מכך, ממשיכה התורה ואומרת, **"אין עוד מלבדו"**, שגם מידת הדין וגם מידת הרחמים שייכים לא-ל אחד, ואם בכל זאת יש הבדל ביניהן, הסיבה להבדל היא במקבל, מי שמקבל את השפעת ה' כי מגיע לו, רואה בכל דבר את חסד ה', ומי שלא זכה, מרגיש את ההיפך. השמש לדוגמה, יש בה כח להועיל וגם להזיק, לפי מה נקבע מי ייזק ומי יזכה בתועלת, הכל תלוי באיכות החומר המקבל את השפעתה. כמו כן "מחלה", לכאורה היא דבר רע בפני עצמו, שמגיע ממידת הדין, אבל קורה שאפילו מחלה קשה הופכת לגילוי של מידת הרחמים, והאדם מגלה עד כמה התחסד איתו הקב"ה כשגורם לו לחלות.

"וידעת היום והשבות אל לבבך" (ד' - ל"ט)

אומר רבי ישראל סלנטר, בידיעה לבד זה לא מספיק, הידיעה צריכה לחדור ללב פנימה, הרצון והמידות יותאמו לידיעה. זוהי עבודת האדם מישראל, כמרחק בין אי הידיעה ל"וידעת", כך המרחק מ"וידעת" ל"השבות".

"וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים" (ד' - ל"ט)

כותב רבי יהושע טרונק מקוטנא, מי שמתבונן בחיי יום יום ורואה את השגחת ה' עליו, וכמה ניסים נסתרים נעשים עם כל אחד ואחד, אז ישיב אל ליבו כי ה' הוא האלקים, וזה "וידעת היום", בעקבות היום ומאורעותיו, תבוא לידי הכרה ש"ה' הוא האלקים אין עוד".

"השבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (ד' - ל"ט)

כתוב בתהילים [ק"ג - ד' - ו] "רם על כל גוים ה' על השמים כבודו מי כה' אלוקיני המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ". ר' שלמה לוינשטיין [בעלון השבת "אש דת"] כותב: קיים ויכוח בין הגויים לעם ישראל, הגויים טוענים שיש בורא לעולם, אבל הוא כל כך גדול וענק, שלא מתאים לו להתעסק עם העולם הזה שהוא "קטן" עליו, כלומר, "רם על כל גוים ה'", הגויים אומרים שהקב"ה רם, ולכן רק "על השמים כבודו", כי הארץ קטנה עליו. ומה עונים להם ישראל? "מי כה' אלקינו המגביהי לשבת", הקב"ה הוא כל כך גדול והוא מתעסק לא רק עם השמים, אלא גם עם הארץ, שאם הארץ קטנה עליו, גם השמים קטנים עליו. אם הקב"ה מתעסק ושם לב למה שקורה בשמים, אז ודאי השגחת פרוסה גם על פני הארץ, וכמו שכתוב "המשפילי לראות בשמים ובארץ", כלומר, שלגביו זה היינו הך.

"וידעת היום וכו' כי ה' הוא האלקים וכו' אין עוד" (ד' - ל"ט)

רבי אהרן מקרלין היה אומר, "אין עוד", יותר מזה שה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ, אין לדעת, הידיעה הזאת היא יסוד ושורש הידיעות, "אין עוד".

"וידעת היום והשבות אל לבבך וכו' אין עוד" (ד' - ל"ט)

כתוב בבראשית [ה' - כ"ב] "עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום...". אומר רבי שמואל מדרילין, כל ימיו של האדם, בכל עונות השנה ובכל שעות היום והלילה, האדם חדור שאיפה בלתי פוסקת ל"עוד", לעולם אינו יודע שבעה, לעולם אינו אומר די ואינו מסתפק במה שיש לו, אבל התכלית הנעלה יותר ואושרו האמיתי של האדם הם: "וידעת היום והשבות אל לבבך וכו' אין עוד", בכך שיהיה נעצר ברדיפתו האווילית אחר המותרות, ויחדל מלרדוף יומם ולילה אחר ה"עוד".

"בשמים ממעל ועל הארץ" (ד' - ל"ט)

"בשמים ממעל", כשמדובר בענייני שמים, ביראת שמים ובמידות טובות, עליך תמיד לשאת עיניך כלפי מי שעומדים בעניינים אלה, מעלך, ולהתקנא בהם. אבל "ועל הארץ מתחת", בעניינים ארציים, בדברים של פרנסה ועשירות, עליך להסתכל במי שהוא מתחת לך, שיש לו פחות ממך ומצבו קשה משלך, ממילא תהיה שמח בחלקך.

"אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש" (ד' - מ"ד)

"וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (ד' - מ"ד)

ה"כלי יקר" מצביע על חידוש נפלא, התורה אומר "אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן", והרי אין להם "דין" עיר מקלט עד שיובדלו השלוש האחרות בארץ ישראל, והשאלה היא, מה יעזור שמושה רבנו יבדיל את שלש הערים בעבר הירדן? התשובה, משה רבנו ידע שאין שלש הערים קולטות עד שיובדלו גם השלוש שבארץ ישראל, שנאמר "שש ערי מקלט תהיינה". ואמנם, הבדיל משה אלו, מפני שאמר "הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה" כמו שאומרת הגמרא [מכות י']. דרש רבי סימאי מאי דכתיב [קהלת ה' - ט'] אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה? אוהב כסף לא ישבע כסף דהיינו, אוהב מצוות זה מכוון למשה רבינו שהיה יודע שאין שלש הערים שבעבר הירדן קולטות. עד שלא נבחרו שלש הערים שבארץ כנען; ואמר "מצוה שבאה לידי אקיימנה", ולפיכך הבדיל את ערי המקלט שבעבר הירדן, אף שעדיין לא קלטו, ואם אחד כמו משה רבנו, שלם שבשלמים, נכסף להוסיף חצי מצוות עשה, על כל מעלתו ושלמותו, משה רבנו העשיר הגדול בעולם, שכל התורה שלנו - שלו, כאשר שמע שיש חצי מצווה מיהר לעשותה, וזה חידוש נפלא בתורה על הזריזות ועל אהבה ועל השתוקקות שצריך להיות במצוות. ענין זה רמוז אצלנו, "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל", איזו תורה שם משה לפני בני ישראל? שאפילו לחצי מצוה כדאי לרוץ ולעשות ככל יכולתו של האדם, עד כדי כך צריכה להיות באדם תשוקה למצוות.

"וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (ד' - מ"ד)

כתב בספר "שערי רחמים" בשם רבי חיים מוואלוז'ין, שהמנהג שנהגו לומר בעת הגבהת ספר תורה את הפסוק "וזאת התורה וכו' על פי ה' ביד משה", הוא מנהג

לא נכון, כי אין כזה פסוק, כי החצי השני לא מופיע בפסוק שלפנינו. מקור המנהג נובע מכך שבשעת הוצאת ספר תורה, אומרים את הפסוק "ויהי בנסוע הארון", ובהכנסתו אומרים "ובנחה יאמר", ובאמצע נהגו לומר את הפסוק "על פי ה' יסעו בני ישראל וכו' על פי ה' ביד משה", וזוהו נשתרבו המנהג לומר את הסיפא של הפסוק הזה, אבל זה לא נכון, כי עפ"י ההלכה צריכים לומר פסוק שלם ולא חצי, ולכן אומר הגר"ח מוואלוויץ, לומר את הפסוק מפרשת בהעלותך "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה".

"אנכי עומד בין ה' וביניכם" (ה' - ה)

"אנכי", ה"אני", אנוכיותו של האדם, היא המחיצה החוצצת והמפרידה "בין ה' וביניכם!"

"אנכי ה' אלקיך" (ה' - ו)

בשעה שעמדנו למרגלותיו של הר סיני, שמענו את עשרת הדברות וקראנו "נעשה ונשמע", הוטבעה בנו לדורות אמונה חזקה בבורא העולם. אמונה זו היא הניצוץ היהודי שבוער בכל אחד ואחד, גם כאשר הוא רחוק או מצהיר בכל תוקף שאינו אדם מאמין. בחוברת "מוזקנים אתבונן" מובא שרבי אהרן לייב שטיינמן אמר, כי ההוכחה הפשוטה לאמונה זו היא, שכל אדם בעולם, גם מי שרחוק מאד מהתורה והמצוות, ואפילו גוי, כאשר הוא רואה או שומע באיזה שהוא מקום מקרה רע, שארע בעולם, הוא אומר בלבנו: "הלוואי שאלי הדבר לא יגיע". נתבונן נא, המשיך הרב, למי הוא אומר זאת? ממי הוא מבקש? אין זאת אלא שבאותם רגעים, הוא פונה אל מי שיכול לעזור לו. נמצא, איפוא, שהוא פונה אל הקב"ה ומבקש רק ממנו! אולם מכיון והוא עצמו לא מתבונן על מחשבותיו שלו, הוא אינו מכיר בכך כלל וכלל.

"אנכי וכו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (ה' - ו)

כתב המזרי: מפני מה עשרת הדברות פותחות ביציאת מצרים ולא בבריאת העולם? כי את יציאת מצרים ראו ישראל בעיניהם, ואילו את בריאת העולם לא ראו.

"אנכי ה' אלקיך וכו' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (ה' - ז)

מה ענו בני ישראל כששמעו את עשרת הדברות? יש מחלוקת במכילתא בפרשת יתרו, ר' עקיבא אומר, על הן אמרו הן וגם על לאו אמרו הן. כלומר, הקב"ה אמר להם "אנכי ה' אלקיך", אמרו הן, אמר "לא יהיה לך אלהים אחרים", אמרו "הן". ר' ישמעאל אומר, אמרו על הן הן, ועל לאו אמרו לאו, כלומר על "אנכי" ענו הן, ועל "לא יהיה לך" אמרו לאו. שואל רבי אהרן מבעלז, איך בני ישראל ענו הן על "אנכי" ועל "לא יהיה לך", הלא חז"ל אומרים במכילתא, ששניהם בדיבור אחד נאמרו? בשלמא לפי רבי עקיבא, אין נפקא מינה, כי על הכל אמרו הן, אבל לפי רבי ישמעאל, איך הם ענו? ומתריץ, ברגע שהם אמרו "שמע ישראל ה' אלוהינו", הם קיימו את ה"אנכי", וכשאמרו "ה' אחד", הם קיימו את ה"לא יהיה לך אלהים אחרים".

פעם שאלו את רבי יששכר דב מבעלז, מדוע אומרים בליל הסדר "אחד מן יודע"

"אחד אלוהינו", הלא ודאי שאנו יודעים זאת, הרי אמונה זאת מלווה אותנו כל השנה? ענה, אדם שהוא עשיר גדול, לעולם אינו מגלה כמה כסף יש לו, מתי הוא כן מגלה? אם הוא שותה כמה כוסות יין. אף אנחנו, כל השנה אין אנו מדברי על אוצרותינו, אבל לאחר ארבע כוסות נפתח הפה ואנו מספרים את כל האוצרות, "אחד אלוהינו" "שני לוחות הברית".

"לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר ישא את שמו לשוא"

(ה' - י"א)

שואל רבי מאיר מפרמישלאן, מדוע דווקא בעבירה זו לא ינקה ה', הרי ידוע שתשובה שלימה מועילה לכל העבירות? ומתריץ, כידוע, אדם העובר עבירה כגון שאכל דבר איסור, נכתב בספר הזכרונות 'פלוגי אכל דבר איסור', ואח"כ כשחזר בתשובה שלימה, מוחקים שורה זאת מהספר. אבל אם הוציא שם שמים לבטלה, אז נכתב 'פלוגי נשבע בשם ה' לשווא', ואח"כ כשעושה תשובה שלימה, צריך למחוק שורה זאת, אבל אי אפשר למחוק, כי כתוב שם שם ה', ולכן "לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא".

"שמור את יום השבת לקדשו" (ה' - י"ב)

הילקוט שמעוני [תרו סימן רצ"ה] מביא בשם המכילתא, "זכור מלפניו ושמור מאחריו, מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש", היינו שמ"זכור" לומדים להוסיף מחול על הקודש בערב שבת, ומ"שמור" לומדים להוסיף במוצאי שבת. הוסיף בדרך צחות רבי יואל זיסמאן מערץ, לא בכדי נאמר "זכור" בפרשת יתרו, תקופת החורף כאשר הימים קצרים ויש לזרו שלא יאחרו חלילה את כניסת השבת, כי היום קצר והמלכה מרובה, ולא בכדי נאמר "שמור" בפרשת ואתחנן, ימי הקיץ כאשר הימים ארוכים והשבת מסתיימת מאוחר מאוד, אזי חובה להזהיר "שמור" שלא יחטפו את ההבדלה מוקדם מידי.

בזמירות לשבת, בפיוט "כל מקדש" אנו אומרים "המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא", שואלים על כך: הרי בעצם היה לו לכתוב בסדר הפוך, שהרי תחילה "ממהרים לבוא" בכניסת שבת, ורק לאחר מכן "מאחרים לצאת" במוצאי השבת? ותריץ בספר "חלב ודבש", כתוב במדרש, שאע"פ שעל השבת נצטוו במרה, אבל על תוספת שבת לפני ולאחריה לא נצטוו אלא כמתן תורה. והרי ידוע שהתורה ניתנה בשבת, מכאן, שבפעם הראשונה קיימו ישראל תוספת שבת בשבת לפני צאתה, והיו "מאחרים לצאת", רק בשבת השנייה, שבעת ימים לאחר מכן, היה בידם לקיים ולהיות "ממהרים לבוא".

רבי פנחס מקוריץ מסביר זאת באופן אחר. הטעם של תוספת שבת הוא משום שיש ספק לגבי שעת בין השמשות, שהיא "ספק יום ספק לילה". ובכן, כל זמן שהיו לבני ישראל במדבר עמוד הענן ועמוד האש, לא נצרכו לתוספת שבת, לא לפני ולא לאחריה, מכיון שכל עוד נראה עמוד הענן ידעו שהשעה היא שעת יום, וברגע שנסתלק עמוד הענן ועלה עמוד האש, התחיל הלילה. עמוד הענן היה קיים כל זמן שמשוה רבנו חי, ומשה רבנו נפטר בשבת (כתב הט"ז באור"ח ח"ב סי' ב): ואומרים צדקתך צדק, שבאותה שעה משה נפטר, ולכן אומרים צידוק הדין, ומיד הסתלק גם עמוד הענן, ממילא היה על בני ישראל לשמור בצאת השבת זו תוספת שבת, מכאן ש"מאחרים לצאת" קדם שבוע שלם ל"ממהרים לבוא".

"שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - י"ד)

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - ט"ו)

בעל "ערוך השולחן" מצייין, דווקא בשני ציוויים אלו הוסיפה התורה וכתבה "כאשר ציוך ה' אלקיך", ששני ציוויים אלו מוסכמים הם בכל העולם, שהרי האדם חייב לנחל לפחות יום אחד בשבוע, וגם כיבוד הורים הוא בגדר השכל האנושי. לכן באה התורה להזהירנו, שלא נקיים את המצוות מגזירת השכל ככל הגויים, אלא משום שכך ציוונו הקב"ה. לעומת זאת, בדברות הראשונות, לא היה צורך באזהרה זו, כי היו כמלאכים, ורק לאחר חטא העגל כשירדו ממעלתם הגדולה, נדרש להזהירם קיימו מצוה זו כי כך ציוה הקב"ה, ולא מצד הנימוס והשכל האנושי.

"ששת ימים תעבוד וכו' ויום השביעי שבת לה' אלקיך" (ה' - י"ד)

בזמירות של שבת בפיוט "כל מקדש שביעי" אומרים "ככלה בין רעותיה משובצה", שואל הרב מבריסק [ה"ד בספר "בית אבי"], איך נכנסת הכלה לזמירות שבת? ומתריץ, כל הכלות נראות יפה, כולן לבושות בגדי לבן ואי אפשר להבחין בין כלה פשוטה למכובדת. איך נדע מה הרמה של הכלה? צריכים לראות מי הן החברות של הכלה, איך הן מתלבשות, איך הן מדברות, איך הן מתנהגות ואז נדע אם היא מהפשוטות או מהחשובות. גם בשבת כל ישראל לבושים מלבושי שבת וכן השבת נסוך עליהם, איך נוכל לדעת מהי דרגת השבת של כל אחד ואחד מהם? רק אם נתבונן בימי החול לפני השבת ואחריה, איך הוא מתנהג בימי החול, האם הוא הולך לשיעורים, האם ראשו ורובו בתורה או במקום אחר, לפי זה נוכל לדון בדרגת השבת שלו. כך היא שבת כלה, מעלתה היא ככלה בין רעותיה משובצה.

"ויום השביעי שבת לה' אלקיך" (ה' - י"ד)

בחוברת מוריה [סיון תמוז תשל"ב] מסופר, פעם באה אשה לפני ה"רוגוצ'ובר" להתיעץ, היות והיא מניקה, כל השבוע בנה מוכן לינוק, מגיע השבת והוא לא מוכן בשום ואופן לינוק, וכל מה שמנסים לעשות לא עוזר, וגם לאחר בדיקות רופאים אינו מוכן לינוק. יעץ לה הגאון, שבשבת, בכל פעם שהולכת להניק, תחליף את בגדי השבת בבגדי יום חול. הניסיון הצליח, ומאז בכל פעם שרצתה להניק בשבת, החליפה את בגדיה. רבים השתוממו על "חכמתו" של ה"רוגוצ'ובר". אמר להם, אין כאן כל חכמה, אלא זה תוספות מפורש במסכת בבא קמא [ל"ז:] וז"ל "הריהו מועד לשבתות, לפי שראה אותם במלבושים נאים אחרים ואינם מכיר".

"ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך וכו' למען ינוח עבדך ואמתך כמוך" (ה' - י"ד)

רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזוניים לתורה" מביא בשם חמיו רבי אליעזר גורדון מטלו, התורה דורשת מאיתנו שבמנוחת השבת יהיה שוויון גמור בין האדון לעבד, ממש כמוך - "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך", להבדיל מאומות העולם שביום המנוחה שלהם הם עוסקים בבילויים וטיוילים, שתיה והוללות, ולכן נאלצים העבד והאמה לעבוד יותר מכלל השבוע, אבל דת ישראל מבטיחה מנוחה לעובדים, יום חופשי לעבד, אפילו הכנעני, ממלאכות הקשות של ששת ימי המעשה.

"וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה"

על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת" (ה' - י"ד)

לכאורה, האם אמנם מצות השבת באה בגלל היותנו עבדים במצרים ומכיון שהוציאנו ה' ממצרים? על דרך הפשט יש לומר, כי "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים" בא כנתינת טעם לנאמר בפסוק הקודם, שגם העבדים מצווים על שמירת השבת.

בספר "בן פורת יוסף" מפרש על פי המובא בבעל הטורים [שמות א' - א']: "את יעקב איש", סופי תיבות "שבת", לומר לך, שבשביל שבת ומילה ששמרו במצרים, נגאלו. זה הפירוש על הפסוק כאן "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם", בזכות השבת ששמרו ישראל במצרים, "על כן", מיד לאחר יציאת מצרים, אף קודם מתן תורה, "צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת".

"כבד את אביך ואת אמך" (ה' - ט"ו)

כותב רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזוניים לתורה": מצאנו כי במצוה זו של כיבוד אב ואם, מחזיקים גם אומות העולם ולפעמים יותר מישראל, כמו שאומר המדרש רבה [בראשית ס"ה] על רבן שמעון בן גמליאל "כל ימי הייתי משמש את אבא, ולא שימשתי אותו אחד ממאה ששימש עשיו את אביו, עשיו בשעה שהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות. וכן כשאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם, הביא להם את מעשהו של דמא בן נתינה [קידושין ל"א]. וההסבר, מי שעיקר חייו הוא העולם הזה, חש חובה מוסרית להכיר חובה למי שהביאו לעולם הזה, לכן דווקא ריחוקו מה"שותף השלישי" מביאו להכיר טובה יתרה ל"שני השותפים".

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - ט"ו)

אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה. [רש"י].
לכאורה מאי נפקא מינה היכן נצטוו על כיבוד אב ואם? מבאר ה"משך חכמה", בהקדם מה שיש להוסיף ולשאול, מה ההדגשה "כאשר צוך ה' אלקיך", וכי רק זאת ציווה ה', והלא כל מצוות התורה הן ציווי השי"ת? אלא, אמרו רבותינו בירושלמי [קידושין], שמצוות כיבוד אב ואם היא מצוה קלה, כיון שהבן חש בה מעין פריעת חוב כלפי הוריו שטרחו ויגעו למענו, והוא מרגיש בזה כחובה אנושית טבעית, כהבעת תודה והוקרה על שדאגו לו ימים רבים, האכילוהו, הלבישוהו ולימדוהו, והבנים חייבים איפוא לגמול להם על כל הטובה שהשפיעו עליהם. אבל לאמיתו של דבר, טעם חובת קיום המצוה אינו תלוי בכך, שהרי מצווה התורה כי גם אם אביו ואמו עזבוהו ולא גדלוהו חייב הבן לכבדם, לכן הדגישה התורה "כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך", מתי היה הציווי? במדבר - במרה, שם החל סיפוק צרכיהם בדרך נס - "ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים", ומיד לאחר מכן "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" וה"שליח" ו"שמלתך לא בלתה מעליך", הבנים לא היו תלויים כלל בהוריהם, שלא היו צריכים לעמול לפרנסת בניהם, בזמן שההורים לא היו צריכים לטרוח בגידול ילדיהם, כי מן היה יורד מן השמים, מים מהבאר, בשר מהשליח והענן היה יורד ומגהץ את בגדיהם, ועם כל זאת ציוה הקב"ה לכבד את ההורים.

וז גם הסיבה שגם במצוות שבת נאמר: "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", שהירושלמי [שבת ט"ו:] אומר, "לא ניתנה שבתות אלא לעסוק בהן

שדברי תורה, היינו, מי שבששת ימי המעשה עוסק בענייני חולין, זקוק ליום השבת כדי להחיות את נפשו, אך מי שכל ימיו דבוק ליוצרו ועוסק בענייני רוחניים, יכול הוא לחשוב שמצוות השבת לא נאמרה אליו, לכן הדגישה התורה "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", והיכן ציוה? במדבר, בעת שהיה עוסק בתורה תמיד ודבק בכוראו, ועם כל זאת הזכירה התורה וציוותה על שמירת השבת, כך תעשה גם לדורות.

בספר "מעשה איש" מסופר: הרב רוזנשטיין, מנהל ת"ת רזי לי, הגיע עם תלמידים לביקור אצל ה"חזון איש". ביקש אחד הילדים רשות לשאול דבר מה את החזון איש. כשניתנה הרשות, הוא שאל איך הרב נהיה ה"חזון איש". החזון איש האדים כולו, וענה, "בזכות כבוד אב ואם".

בספר "גידיל תורה" מסופר על אחד מחכמי זקני ירושלים, שקפצה עליו מחלה קשה, והרופאים אמרו לו שמחלה זו יכולה להזיק לו בעניין אורך חיו... היהודי לא מצא מנוחה לנפשו, והחליט לנסוע ל"חזון איש". עברו כמה ימים עד שהצליח לגייס את הסכום בשביל שיוכל לנסוע לבני ברק, ואחרי זמן הגיע ל"חזון איש". ה"חזון איש" שמע את דבריו, ולאחר שגמר לומר את אשר עם לבו, שאלו ה"חזון איש", יש לך הורים? כן! כמה עלתה לך הנסיעה לבוא אלי מירושלים? הלה נקב סכום מדויק שכנראה לא היה מבוטל בימים ההם. אמר לו החזון איש, אולי הנך יכול להסביר לעצמך הרי כתוב בתורה "כבד את אביך ואת אמך וכו' למען יאריכון ימך", מתי הוצאת על הוריק חמישית ממה שהוצאת עבור נסיעתך לכאן? במקום לתת את הכסף למטרה מובטחת זו, ירדת לבני ברק ונסעת למקום שפעמים סגור ופעמים פתוח, ואף כשפתוח אין זה מובטח שיתקיים האמור... סע א"כ בחזרה לירושלים והתחל להדר במצוות כיבוד אב ואם ובוודאי תיושע, הרי יש לך הבטחה מן התורה לאריכות ימים! סיפר אותו יהודי, הישרות שבה נאמרו הדברים והפשטות, זעזעוני, ומאותו יום ואילך שמתו מצוה זו בראש מעייני ב"ה הנני חי עד היום לאורך ימים ושנים טובות!...

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - ט"ו)

בהגדה של פסח "באהלי צדיקים" של הרב ולך כתב, פעם הגיע שאלה בהלכות עגונה, והובאה לפני ה"דברי יחזקאל משינאוה", והוא רצה להתיעץ עם אביו, ה"דברי חיים מצאנז". נקבעה לו שעה לדיון. ה"דברי יחזקאל" רצה להכין את עצמו לדיון כדבעי, וביקש מהגבאי שיביא לו שו"ע יור"ד. שאל הגבאי, הרי הלכות עגונות נמצאות ב"אבן העזר". ענה לו ה"דברי יחזקאל", ביקשתי חלק יור"ד משום שעלי לחזור ולשנן הלכות כיבוד אב כשאני בא לדון עם אבי בדבר הלכה.

"כבד את אביך ואת אמך וכו' למען יאריכון ימך" (ה' - ט"ו)

תן כבוד להוריק, שכן "למען יאריכון ימך", אף אתה ירבו שנותיך, תזדקן, ואף אתה תצטרך לבניך שיהו מכבדים אותם.

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך למען יאריכון ימך ולמען יטב לך"

(ה' - ט"ו)

שואל רבי חיים קניבסקי, מדוע בדברות הראשונות בפרשת יתרו, לא כתוב "למען יטב לך", ורק בדברות אחרונות מוזכר למען יטב לך? [ועיין בפירוש חוקני

"לא תרצח" (ה' - י"ו)

שמעתי מפי גדול אחד שאמר: אמרה תורה "לא תרצח" ולא נאמר "לא תרצח באבן" או "באגרופ" או ב"חרב", מכאן משמע, לא תרצח אפילו על ידי רדיפות וביזיונות, ואפילו ע"י מופתים.

"לא תרצח" (ה' - י"ו)

יש נוהגים לקרוא את עשרת הדיברות בטעם העליון, האות צ' נקראת בטעם העליון ב"קמץ", ואילו בטעם התחתון הצ' נקראת ב"פתח". אומרים בשם הגר"א מוילנא, דבר זה רומז למה שאמרו חז"ל במסכת סוטה על הפסוק במשלי [ו' - כ"ז] "כי רבים חללים הפילה", זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה, ומורה הוראה, "ועצומים כל הרוגים", זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. את שניהם קראו חז"ל רוצחי נפשות, הראשון בפתחת פיו בעוד שאינו ראוי לכך, והשני בקמיצת פיו אפילו שהגיע להוראה. לזה נרמז ה"קמץ" וה"פתח" בתיבת "לא תרצח", כנגד הרוצח בקמיצה והרוצח בפתחה.

מחותנו של הגאון מוילנא, רבי נח מינדס, בספרו "נפלאות חדשות" הסביר באופן אחר: המשנה באבות [ג' - י"ה] אומרת: "המלבין פני חבירו ברכים כאילו שופך דמים" - "אזיל סומקא ואתי חיורא", כלומר, מה שמקמץ ומקבץ הדם בתוך הגוף, נחשב לשפיכת דם, ועל זה כתוב "לא תרצח" בקמץ, כנגד המלבין חבירו שמקמץ דמו בתוך הגוף, ו"לא תרצח" בפתח, כנגד הרוצח בשפיכת הדם ממש שפותח ומוציא הדם לחוץ ואינו רק מקמץ הדם ו"כאילו" שופכו.

"לא תחמוד" (ה' - י"ח)

שואל ה"בית הלוי", איך אפשר להישמר מלאו זה, איך אפשר לאסור על האדם הרהור הלב, ומה יעשה אם ליבו חומד בכל זאת? מסביר ה"בית הלוי", אדם המתאוה לתאוה הגדולה ביותר, והוא כבר כמעט והשיג ויצרו בו ער באש, בכל זאת, אם פתאום יבהל ממשוהו, תתבטל ממנו מיד התאוה כאילו לא היתה, ובו ברגע תכבה אש התבערה, כי זה טבע שטבע הקב"ה בבריאה, שפחד קל מבטל כל החמודות והתאוות. א"כ, אחרי שהזירה התורה "לא תחמוד", הרי מכח היראה והפחד מהאיסור, לא יעלה בדעתו לחמוד. וזהו מה שהתורה אמרה [שמות כ' - ט"ז] "ולבעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", כי מכח היראה יואילו להתגבר על היצר עד שלא יחטאו בכלל.

מעשה באברך שבנו עמד להגיע למצוות, חשב לבקש משכניו הצעירים שיסעו להורים לשבת, ויארח בדירתם את אורחיו. שאל את הגר"ש אלישיב זצ"ל,

שהורה: להציע להם, מותר. אך אם יסרבו ויבקשם בשנית, עלול לעבור בכך על: "לא תתאווה" ו"לא תחמוד".

"קול גדול ולא יסף" (ה' - י"ט)

רבי זלמן סורוצקין בספרו "אויזניים לתורה" מביא בשם רבי אהרן וואלקין שהסביר מהו אותו קול גדול ולא יסף, כשאומרים מילה אחת, יכולים לשמוע את ההד החוזר, אבל כשאומרים שתי מילים ביחד, שומעים את ההד רק מהמילה האחרונה, וא"כ, הבת קול שהיתה בהר סיני שאמרה "לא תרצח" היו שומעים מבהת קול רק תיבת "תרצח", והיו אומרים שתי רשויות הן, האחת אומרת "לא תרצח" והשניה אומרת "תרצח". לכן דיבר הקב"ה בקול גדול, ולא יסף קול, ללא הד ובת קול.

"שובו לכם לאהליכם" (ה' - כ"ז)

שואל רבי זלמן סורוצקין בספרו "אויזניים לתורה", מדוע לפני מתן תורה, כשהקב"ה אסר עליהם חיי אישות, כתב במפורש "אל תגשו אל אשה", ואילו כשהתיר להם כתוב רק ברמז "שובו לכם לאהליכם"? וההסבר, להיתר, יש לאדם אוזן קשבת ולב מבין אפילו ברמז, ואילו לאיסור לא כולם מבינים את הרמז, ולוואי שיהיה האיסור נשמע כשהוא נאמר בשפה ברורה.

"למען תירא את ה' אלקיך לשמור את כל הקותיו ומצוותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חיך" (י' - ג)

כותב ה"משך חכמה", ידועים דברי חז"ל "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" [ברכות כ"ט:], ובירושלמי [שבת פקראשון ה"ג] מסופר על ההוא חסידא שאמר "עד זקנותך", וסופו בא לידי מכשול בימי זקנותו. הרי, שכל עוד רוח חיים באפיו, על האדם להישמר ולהזהר שלא יבוא לידי מכשול, ואל יאמין בעצמו שהוא מחוסן ומוגן מפני היצר האורב לו. לכן הזהירה התורה "למען תירא וכו' לשמור את כל חוקותיו ומצוותיו", על האדם להיות ביראה ופחד שלא ייכשל בחטא, ולשם כך עליו לעשות סייגים וגדרים. "אתה ובנך ובן בנך", גם אם יש לו כבר בנים ובני בנים והגיע לימי הזקנה, מ"מ אל תאמין בעצמך עד יום מותך", עדיין מצווה הוא לירא ולהיות חרד שמא ייכשל בחטא.

"ושמרתם לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבו מאוד כאשר דבר ה' אלקיך לך ארץ זבת חלב ודבש" (י' - ג)

שואל רבי חיים קניבסקי, מה הקשר בין "ארץ זבת חלב ודבש" לנאמר קודם לכן בפסוק? ומתוך, לכאורה צריך להבין, מדוע הזכירה כאן התורה רק "ארץ זבת חלב ודבש", הלא ישנם שבעה מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל? על כרחך צריך לומר, שאין הכוונה כאן לחלב ולדבש ממש, אלא החלב הוא סמל לריבוי, והדבש סמל למתיקות. וזה מה שכתוב כאן, "אשר ייטב לך", שיהיה לך טוב, כלומר מתוק, "ואשר תרבו מאד" לשון רבוי, וממשיך הכתוב ומביא לזה משל, "ארץ זבת חלב ודבש".

"אשר ייטב לך ואשר תרבו מאוד כאשר דבר ה' אלקיך לך ארץ זבת חלב ודבש" (י' - ג)

שואל ה"משך חכמה", לפי דקדוק הלשון, צריכה התורה לכתוב בארץ זבת חלב

ודבש? ומתוך, רמזה התורה שברכתה של ארץ ישראל תלויה בהנהגת בניה, אם שומעים הם בקול ה' והולכים בדרכיו, אז זוכים לברכת הארץ, כמו שאמרו בגמ' בכתובות [ק"א:], אבל אם לא הולכים בדרכי ה', אין הארץ זבת חלב ודבש. וזה פירוש הפסוק, "ושמעת ישראל ושמרת לעשות", רק אז תזכו להבטחה "כאשר דיבר ה' אלקי אבותיך לך", היינו "ארץ זבת חלב ודבש".

"שמע ישראל" (י' - ד)

מובא בשם הגר"א מוילנא, יש לכוון בתיבת "שמע" ו"אחד" שבקריאת שמע, לששה שקידשו את השם ומסרו נפשם לשמו יתברך, והם: שמריה (בדורו של שמד), מישאל, עזריה, אברהם, הנניא, דניאל.

"שמע ישראל" (י' - ד)

הגמ' בברכות [ג:] אומרת, שמע, בכל לשון שאתה שומע. כותב ה"שפת אמת", בכל השמועות שתקלוט אזנך, תשמע בהם "ה' אלוקינו ה' אחד", בכל דבר תראה גדלותו ואחדותו, הכל מעיד עליו. וזה "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא", הסוף והתכלית של כל פרטי להיות נשמע ממנו "את האלקים ירא".

"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (י' - ד)

מדוע מכסים את העיניים עם כף היד בעת קריאת שמע ישראל? שמעתי דבר מדהים: הגימטריא של פסוק שמע ישראל הוא אלף מאה עשרים וארבע (שמע - ארבע מאות ועשר, ישראל - חמש מאות ארבעים ואחד, ה' עשרים ושש, אלוקינו - מאה ושמונה, ה' - עשרים ושש, אחד שלוש ועשרה). וזה בדיוק כמו הגימטריא של כל האצבעות: בוהן - שישים ושלוש + אצבע - מאה שישים ושלוש + אמה - ארבעים ושש + קמיצה - מאתיים ארבעים וחמש + זרת - שש מאות ושבע, סך הכל אלף מאה עשרים וארבע.

"ה' אלקינו ה' אחד" (י' - ד)

ה"חפץ חיים" היה אומר בשם רבי ישראל סלנטר: כשאנו אומרים "ה' אחד", אנו מקפידים להמליך את הקב"ה על השבע רקיעים וגם על ארבע רוחות השמים, רק עלינו עצמינו אנו שוכחים לקבל את עול מלכותו.

"ואהבת את ה' אלקיך" (י' - ה)

כותב האלשיך, כידוע ה' זו מידת הרחמים, אלקים זו מידת הדין. פירוש, בין שיתנהג איתך ברחמים, ובין שיתנהג איתך במידת הדין, תמיד "ואהבת את ה' אלקיך".

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" (י' - ה)

שלא יהיה לך חלוק על המקום. [רש"י].

בדרך צחות אומר רבי שלמה מקרלין, יש כאן רמז, שיהודי צריך לדעת שבכל מקום שהוא נמצא ובכל מקום שהוא גר, הוא יכול לעבוד את ה', ובוודאי לכתחילה צריך להשתדל לגור במקום טוב, בין אנשים כשרים ובין צדיקים, אבל אם סובכו לו מהשמים לגור במקום אחר, בוודאי גם שם צריך לעבוד את השי"ת, ולא יהיה לך חלוק על המקום... וכבר אמר האדמו"ר רבי יצחק מאיר מוורקא, "עם הארץ" הוא זה שהוא קשור למקום מסוים ולא ארץ מסוימת.

אמר בעל ה"חידושי הרי"ם", "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", אפילו שנוטל את לבבך ואין לך לב התפלל, זה הזמן להתפלל.

רבי ישראל סלנטר אומר: לפעמים אדם חושב שהמצב הנוכחי אינו זמן מתאים לתפילה: כשאצא מהמצב שאני נמצא בו, אז אתפלל. כתוב "ואתחנן אל ה' בעת ההיא", "בעת ההיא" זה הזמן להתפלל, ואל תחפש לעצמך זמנים אחרים, הקב"ה לא מחפש אצל האדם דברים שהוא לא מסוגל לבצע, אם כרגע "אין לך ראש" לכוונה מלאה, אז תתפלל ברמה בה אתה נמצא,

בספר "שירת הלב", מסופר שבאחד הימים פגש אחד מילדיו של רבי שמואל תפילנסקי מרבני ישיבת "עץ חיים" את אביו, שפסע באותה שעה אל הישיבה, וסיפר לו שהוא התבקש להביא בראש חודש את התשלום "שכר לימוד" לחדר. סכום זה לא היה ברשותו של ר' שמואל, אולם הוא שמר על שתיקה ולא אמר לבנו כלום. לרגע אחד הסתובב אל לוח המודעות שעל קיר הרחוב, ועמד שם כאילו קורא את המודעות התלויות בו. לאחר מכן, ניתק עצמו משם והמשיך ללכת. הוא הספיק לצעוד מספר צעדים, כשלתע הופיע מולו אחד ממכריו והושיט לו סכום כסף כלשהו, ככל הנראה, פרע אותו אדם חוב ישן שהיה לו. רבי שמואל נטל את הכסף, ניגש אל בנו בפנים קורנות, והושיט לו את שכר הלימוד המבוקש. רק אז סיפר את סודו, "יודע אתה, כשעמדתי מול המודעות, עמדתי והתפללתי שהקב"ה יזמין לי את סכום הכסף שדרוש לי, וברוך ה' זכיתי שתפילתי תתקבל..."

נשאלת השאלה, איך ניתן לצוות על אהבת ה', הרי "אהבה" היא דבר המסור ללב ותלויה בטבעו של האדם, אם הוא אוהב, אין צורך לצוותו, ואם אינו אוהב, מה מועיל הציווי?

בספר "חוט המשולש" מביא בשם רבי עקיבא איגר שמתרין, אנו חותמים בברכה לפני קריאת שמע "הבוחר בעמו ישראל באהבה", ולפי"ז אם הקב"ה אוהב אותנו, בהכרח עלינו לאהוב אותו, שהרי "כמים הפנים לפנים כן לב האדם" ו"אני לדודי ודודי לי".

"שפת אמת" מתרין, "הקושיא עצמה היא התירוץ", התורה מלמדת אותנו שטבעו של כל יהודי לאהוב את הקב"ה, וכמו שהבן אוהב מטבעו את אביו, אלא שלפעמים אהבה זו לא גלויה כלפי חוץ ואהבה זו טמונה בעומק הלב ויש צורך להוציאה מהכח אל הפועל, ואיך? על ידי הרצון והתשוקה. לכן, יחד עם הכנה מתאימה והתבוננות האדם במעשי הבורא יתברך ובנפלאותיו, אז מתגלית האהבה הטמונה בעמקי הנפש. וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות גירושין [פ"ג - ה"כ] בביאור ההלכה ש"כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", שמשמעותה היא שכל יהודי "רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות", ואין בכפייה אלא הוצאה וגילוי הרצון מהכח אל הפועל. וכך נאמר בספרי "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", איני יודע כיצד לאהוב את הקב"ה, תלמוד לומר "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", תן הדברים האלה על ליבך, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומתדבק בדרכיו. היינו, על ידי שהאדם מפנה את ליבו תמיד אל בוראו ומשתוקק לאהבתו, מגלה הוא את רוח הקדושה אשר בקרבו, ומגיע לידי אהבת

רבי ישראל מטשורטקוב מתרין, שהתשובה לשאלה זו היא המשכו של הפסוק, "בכל לבבך ובכל נפשך בכל מאודך", כלומר, שלושת התחומים הללו, הלב, הנפש והממון, הם מאפשרים לנו להגיע למצב של אהבת ה', ואיך? נתבונן בלב שברא הקב"ה, בלב כל אחד ואחד בעולם, על המכונה שעובדת ללא הרף, שלעולם אינה נחה או מחלידה, ובכל פעימה שהיא פועמת היא מאפשרת את חיי האדם, ואלמלא כן האדם היה צונח ומת.

פעולתו התמידית של הלב. כתב ה"בן איש חי", רמוז במילוי של המילה "לב", כלומר, אם ניקח את האותיות המוסתרות המרכיבות את המילה לב - למ"ד ב"ת, נגלה שהאותיות הנסתרות מצטרפות למילה "תמיד" הרומזת על פעולה תמידית של ה"לב" בלי הפסק. "בכל לבבך" הוא התנאי הראשון שמאפשר לנו להגיע לאהבת ה', כשאנו רואים את המכונה המשוכללת והמתוחכמת שפועמת בנו ללא הפסקה כלל, ומעניקה לנו חיים בכל רגע ורגע, איך לא נאהב את מי שברא אותה ונתנה לנו.

הרב שך הגיע פעם לבית חולים לערוך ביקור חולים, היתה התרגשות גדולה בקרב כל מי ששהה באותה מחלקה, חולים ואנשי צוות ניגשו ללחוץ יד, חלקם ניצלו את ההזדמנות והצטלמו למזכרת. גם ראש המחלקה הגיע וביקש להצטלם עם הרב. אחרי הצילום שאל אותו הרב שך, יש לך מכונית? ודאי שיש לי, לאן הרב צריך להגיע? לא תודה. איזה מודל המכונית שלך? המודל האחרון, הכי חדיש. מתי קנית אותה? השנה. וכי עד עכשיו לא היתה לך מכונית? ודאי שהיתה, החלפתי אותה. מדוע החלפת, האם המכונית הקודמת יצאה מכלל שימוש? לא, היא היתה במצב טוב מאוד, אבל היא היתה דגם משנה שעברה, אני מחליף כל שנה מכונית למודל האחרון. למה? הטכנולוגיה מתקדמת, יש אבזור יותר נח, יותר חסכונית בדלק, כל דגם מתקדם יותר לעומת קודמו. כלומר, המכונית היתה טובה, אלא שעכשיו יש מכונית טובה יותר. יש לי עוד שאלה, אתה רופא לב, אם היו נותנים לך אפשרות להכניס שיפורים בלב, מה היית עושה? לא היית מכניס שום שיפור... לא היית עושה שום שינוי! הלב בא כמערכת מושלמת, וכל שינוי רק היה מקלקל. אמר לו הרב שך, ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר, את המכונית אתה מחליף כל שנה, כי מודל משנה שעברה נחשב מיושן לעומת המודל החדש, מכונית מלפני עשרים ושלושים שנה, כבר אינה ראויה לשרת את האדם, ואילו ליבו של האדם נותר כמות שהוא, ללא שום שינוי מאז בריאת העולם. במשך אלפי שנים הלב הוא אותו לב, ואתה עצמך מודה שאסור לשנות בו מאומה, כי כל שינוי רק יקלקל. אתה עצמך אומר, שהלב כמות שהוא הוא היצירה המושלמת והחכמה ביותר, נו, אם כן אמור לי פרופסור נכבד, אינך רואה את בורא העולם?

לא זו בלבד, "בכל נפשך", כשאנו מתבוננים בנס העצום שמתרחש בכל רגע מחיינו בכך שהקב"ה משמר בקרבנו נשמה, על אף שגופנו הוא כסיר מלא חורים, חור קטנטן בבלון גורם לבריחת כל האוויר שבו, ואילו אנו עשויים "נקבים נקבים" "חלולים חלולים", ולמרות זאת נשמתנו אינה פורחת מאיתנו, מתעוררת בנו אהבה עצומה כלפי בורא העולם "אשר יצר את האדם בחכמה". ומלבד זאת "ובכל מאודך", הקב"ה מעניק לנו כסף המאפשר לנו לרכוש את האוכל לקיומנו, ועם כל הרדיפות על עולם התורה, המשחות ממשיכות לחיות ולהתחזק בכל התחומים.

"ואהבת את ה' אלקיך וכו' ובכל מאודך" (י' - ה')

"בכל מאודך" - בכל ממונדך. [רש"י].

מנין למד רש"י שכוונת המילה מאוד היא ממון? מבאר סבו של החיד"א, תאוות הממון שונה היא מכל שאר תאוות האדם. בכל שאר התאוות קיים מצב של "שובע", לכל הפחות לזמן קצר שאותו אדם מרגיש כאשר הוא מילא את תאוותו. אבל לתאוות הממון אין גבול ואין שובע, שהרי "יש לו מנה רוצה מאתיים", ומיד כאשר ממלא האדם את תאוותו משיג לעצמו מנה אחר, מתעוררת בו תאוה חדשה למאתיים, לכן ראוי תאוה זו להיות רמוזה במילה "מאוד".

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (י' - ה')

הגמ' בברכות [ס"א:]: אומרת, ר' אליעזר אומר: יש לך אדם שגופו חביב עליו ממונו, ולכן נאמר "ובכל נפשך", ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכן נאמר "ובכל מאודך". שואל הגר"א מוילנא, יש אדם שממונו חביב עליו מגופו, שמעדיף למות ולא לבזבז את כספו? הרי אם הוא ימות, מה יש לו מכל כספו ורכושו? מתרץ הגאון, אין הכוונה למסירות נפש כפשוטה, אלא הגמרא מדברת על שני סוגים שונים, ענין קיום המצוות יש אדם המוכן לקיים מצוות בשמחה, ואף מוכן לטרוח בגופו, אבל לא מוכן לבזבז על זה כסף. לעומתו, יש אדם המוכן להוציא כסף רב, אבל שאחרים יעשו את המלאכה. לכן אמרה התורה "ואהבת את ה' אלקיך", איך תאהב אותו? "ובכל נפשך ובכל מאודך", גם זה שאוהב את כספו יותר מאשר את גופו צריך לדעת שלשם מצוה יש לבזבז ממונו, וזה שאוהב את גופו יותר מאשר את כספו, עליו לדעת שצריך להטריח גם את הגוף לשם קיום מצוות.

"ובכל נפשך" (י' - ה')

אפילו הוא נוטל את נפשך. [רש"י].

כותב ה"חידושי הרי"ם", אם "בכל נפשך" הפירוש הוא אפילו נוטל את נפשך, א"כ גם "בכל לבבך" הפירוש הוא אפילו נוטל את לבבך, אומר ה"חידושי הרי"ם", הכוונה נוטל את נפשך, היינו כשאין ליבך שלם איתך, אלא הספקות אוכלים בו ואתה כאוב ודווי בלבטי הפקפוקים, גם אז "ואהבת".

"ובכל נפשך" (י' - ה')

הגמ' בברכות [ס"א:]: מספרת, בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו, רבנו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, "בכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך", אמרתי מתי יבוא פסוק זה לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך ב"אחד" עד שיצאה נשמתו ב"אחד". שואל רבי יהושע מקוטנא, מה היתה שאלת התלמידים עד כאן, וכי לא ידעו את הדרשה "בכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך", ואיך עלה על דעתם שר"ע יכפור חלילה בתורה מפני פיקוח נפש, וכי לא לימד אותם ר"ע בשעת גזירת המלכות הדין הזה? ומתריך, מצינו במהרי"ל, שמי שמוסר את נפשו על קדושת השם לאהבת השי"ת, אינו מרגיש כל כך ייסורים מרוב הדביקות בהשי"ת, ולכן רבי עקיבא מרוב דביקותו בשעת מסירת נפשו על קידוש השם לא הרגיש בייסורים, ועל ידי זה נתאחרה מיתתו ונמשכו עינויו.

תלמידיו שראו את מסכת הייסורים שעובר רבם, אמרו לו, עד כאן, מספיק, שיניח מדבקתו הגדולה ואז ירגיש את ייסוריו ויקרב קיצו. על זה ענה להם שמצווה גדולה כזו של דביקות בקב"ה לוותר? ואפילו שייסוריו מתגברים, וזה היה חידוש לתלמידיו.

"ובכל נפשך" (י' - ה')

רבי זלמלע מוילנא בספר "תולדות אדם" מספר על אשה אחת מספרד, שערלי לב וערלי בשר שחטו את שני בניה לעיניה, כיון שסירבו להמיר דתם. היא באומץ לבה אמרה: ה' אלקי, מעודי עד עתה אהבתי אותך, אמנם, כל זמן שצאצאי הנאהבים והנעימים חיו על פני האדמה, אולי לא אהבתי אותך אהבה שלמה בכל לבבי, כי גם לאהבת בני נתתי מקום בלבבי, אבל כעת כאשר בני אינם, פיניתי את כל לבבי להיות משכן לאהבתך, ועתה אקיים את המקרא: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך". מסופר על ה"חפץ חיים", שכשנפטר בנו, לאחר ההלוויה אמר בקול, "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך וכו'", וסיפר את הסיפור על אותה אשה, ואמר, רבון כל העולמים, האהבה שהרגשתי עד עכשיו לבני, הריני מקדיש אותה אליך.

"ובכל מאודך" (י' - ה')

אומר הרבי מקוצק, רק ליחיד נאמר "ובכל מאודך", אבל בפרשת "והיה אם שמוע" שהמדובר לרבים, לא נאמר "ובכל מאודכם". כי אצל רבים, ענין הפרנסה זה סכנת נפשות, וממילא זה נכלל ב"ובכל נפשכם".

"ובכל מאודך" (י' - ה')

בכל ממונדך. [רש"י]

שואל בעל ההפלאה, על "בכל נפשך" נדרש אפילו הוא נוטל את נפשך, מדוע לא נדרש כך גם על "ובכל מאודך", אפילו הוא נוטל את כל ממונדך? ומתריך, כשלוקחים מהאדם את כל כספו, אין בזה חידוש שהוא נשאר חרד לדבר ה', להיפך, על פי רוב, שומרים מצוות ה' דווקא בשעת מצוקה, בזמן של עוני ודלות. חידוש גדול הוא כשעובדים את ה' מעושר ומרווחה. ובשם הגר"א מוילנא אומרים, תעבוד את ה' אפילו בכל ממונדך, אפילו שיש לך ממון רב.

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (י' - ו')

הרבי מקוצק הסביר פסוק זה: הדברים צריכים להיות מונחים על הלב כאבן, וכאשר ייפתח הלב ברגע המיוחד, יכנסו הדברים לתוכו. פירוש הדברים, הלב על פי רוב סגור הוא, ואין הדברים נכנסים בתוכו, אבל אין להתפעל מזה, אין להרפות בעבודת ה', והיו הדברים מונחים כאבן על הלב מבחוץ, וברגע של התעוררות, כאשר ייפתח הלב, יכנסו הדברים לתוכו פנימה.

רבי יהודה צדקה אמר פעם באסיפה שנועדה לשכנע הורים שישלחו את בניהם לבתי ספר תורניים מן המובחר: כתוב שמי שקורא ק"ש ללא תפילין וציצית, מעיד עדות שקר בעצמו, שהרי כתוב "וקשרתם לאות על ירך", והיכן התפילין שלך? זאת עדות שקר. ולא זו אף זו, אם אחד קורא קריאת שמע אך ילדיו לומדים בבית ספר מפוקפק, גם הוא מעיד עדות שקר בעצמו, שהרי כתוב "ושנתם לבניך", ואיפה הבן שלך לומד?

כותב ה”ילקוט גרשוני” [אותיות חלק א' עמוד מ"א], הבנים משולים לעץ, העץ כל זמן שהוא קטן, הוא רך ואפשר להטותו לכל צד, אבל כאשר יגדל, כבר קשה הוא ואי אפשר להזיזו. ועל פי זה מבארים את הפסוק [תהילים קכ"ז - ד'] "כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים". כלומר, כמו החיצים, כל זמן שהם ביד הגיבור, יכול הגיבור להשליכם אל המטרה ויכול להטותם לאן שירצה, "כן בני הנעורים", כל זמן שהם בידך ותחת רשותך, תוכל לגדלם ולנהלם בדרך הטוב והישר כמו שתראה.

ל”חידושי הרי”ם” היו שלוש עשרה ילדים שנפטרו בחייו. בכל האסונות לא הוריד דמעה, ורק אמר ”ה' נתן וה' לקח”, אבל כשמת ילדו האחרון, לא יכל להתאפק ובכה בכי מר. שאל אותו אחד החסידים, מדוע עד עכשיו הבלגת על רגשותיך, והפעם לא? אמר: על זה אני בוכה, שלא אוכל לקיים עוד מצוה של ”ושננתם”.

”אלו התלמידים” [רש”י בשם הספרין].

שואל רבי יחזקאל סרנא, א”כ, מדוע לא כתוב ”ושננתם לתלמידך”? אלא מכאן, שאם לא מתייחסים לתלמידים כאל בנים, גם תלמידים אינם.

מדוע לא נאמר ”ודברו בם” כהמשך ישיר לתחילת הפסוק, העוסק בחינוך הבנים? אלא, ”ודברת בם” הינו ציווי המופנה אל האב המחנך, כי אם אדם רוצה להטמיע בבניו את לימוד התורה ואת החינוך הטהור לקיום התורה והמצוות, צריך בראש ובראשונה לעשות זאת בעצמו, ולהיות להם לדוגמא חיה. וכפי שמסופר, פעם מישהו הגיע לרבי מקוצק, וביקש ברכה לבנו שילמד היטב. אמר לו הרבי, העובדה שאתה בא לבקש ברכה שבנך ילמד, היא סגולה נפלאה שתגרום לכך שגם הוא בבוא היום יגיע לבקש ברכה שבנו ילמד, אבל אם אתה רוצה שהוא עצמו אכן ישב וילמד, עליך להתחיל ללמוד בעצמך.

לפי”ז מובן הפסוק כהמשך ל”ואהבת את ה' וכו' והיו הדברים וכו' ושננתם לבניך” [י - ה - ז], פתח בציווי על אהבת ה' ועל מסירות נפש לה', והמשך בציווי על לימוד התורה.

מדוע נסמכו זה לזה, הלא לימוד התורה וקיום המצוות הוא דבר יום יומי, ומסירות נפש אינה דבר שבכל יום? אומר ה”חפץ חיים”, כל יהודי מצהיר שהוא מוכן למסור את נפשו וכל ממונו על קידוש ה', אבל איך הוא יוכל לבחון את עצמו אם כנים דבריו? הרי ב”ה אנו מקווים שאף אחד לא יצטרך לעמוד בניסיון קשה שכזה, ובכל זאת, איך ניתן לבדוק זאת? באה התורה ואומר לנו, מהו המבחן, האם קיימת ”ושננתם לבניך ודברת בם”, אם דבר כזה שהוא מעשים שבכל יום ובר השגה, ובכל זאת אינך מקיים אותו כראוי, אז גם ודאי ש”ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך” לא תקיים.

מספר הרב ישר, פעם בא יהודי אל ה”חפץ חיים”, וביקש ממנו ברכה להצלחה בחינוך הבנים. ענה לו ה”חפץ חיים”, לא בברכה מחנכים את הילדים, אלא במכירת הכר שמתחת למראשותיך לתשלום שכר לימוד.

הגר”א מוילנא אמר, שבפרשה קטנה של קריאת שמע נרמזים כל העשרת הדברות ”אנכי” - ד' אלו קינו ד' אחד, ”לא יהיה וכו'”. והלאו של ”לא תרצח”, מרומז בפסוק שלפניו ”ושננתם לבניך” עפ”י האמור בספרי [עקב מ”ו] כי כל מי שאינו מלמד את בנו תורה כאילו רצחו. ואף שאדם שלא מלמד את בנו תורה לא מרגיש כך, אבל כך כתוב בספרי.

הגמ' בנדרים [פ”א]. מביאה את דברי הנביא ירמיהו [ירמיה ט' - י”א] ”מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יהוה אליו ויגדה על מה אבדה הארץ”, ופסוק זה נאמר על חורבן בית ראשון שעברו בו עבירות חמורות כעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ובכל זאת אומרת הגמ' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב”ה בעצמו דכתיב [שם י”ב] ויאמר ה' על עזבם את תורת, ופי' חז”ל שלא ברכו בתורה תחלה. והר”ן בנדרים הסביר שהתורה לא היתה חשובה עליהם עד כדי כך שיברכו על זה.

פירוש הדברים, השאלה היתה לא על דור החורבן, שהרי כל אחד היה יכול לענות על זה שהרי עברו על ג' עבירות חמורות, השאלה היתה, מה גרם לכל ההדרדרות הזאת. והתשובה היא - שבעיני האבות לא היתה התורה כל כך חשובה למעשה, כלפי חוץ אי אפשר היה להרגיש שום חסרון, למדו, התמידו וקיימו ”לא ימושו מפיד” אבל אם רוצים למסור את התורה לדור השני, הרי הדור השני לא מקבל את התורה אם בלב פנימה של האב אין התורה חשובה כל כך וממילא מתגלגלים ויורדים הדורות עד שמגיעים למה שהגיעו בימי חורבן בית ראשון.

בספר ”כרם חמד” שואל, היה לה לתורה להקדים ”ודברתם בם” ורק אח”כ ”ושננתם לבניך”, שהרי איך אפשר לשנן לבנים בלי ”ודברת בם”? ומתריך, בפסוק זה מרומזים דברי הגמ' [קידושין כ”ט:] ”הוא ללמוד ובנו ללמוד מי קודם למי”? הוא קודם. אבל אם בנו זריו וממולח, בנו קודם לו. מדוע? כי כל אחד צריך להביא את התועלת הכי גדולה בתחום שלו, אם זבולון עושה עסקים טובים ויששכר מצליח בתלמודו, זו התועלת הגדולה לשניהם, ואין להם להחליף את התפקיד ביניהם. עוד אומרת הגמ' [שם] ”ושננתם לבניך” שיהיו דברי תורה מחודדים בפיד, ולכן הקדימה התורה ”ושננתם לבניך”, כי מדובר בבן שהוא מחודד, ובמקרה כזה בנו קודם לו, לכן רק אח”כ ”ודברת בם”.

בשם הראדמו”ר מצ’ורטקוב אומרים שתריך, רק כאשר מקיים אדם מצוות ”ושננתם לבניך”, אז הוא יכול לקיים את המשך הפסוק ”ודברת בם בשבתך בבתיך ובלכתך בדרך”, כיון שיש לו במה לשוחח עם בנו, אך אם אינו משנן לבנו תורה, אין הוא יכול לקיים מצוות ”ודברת בם” כשהולך עם בנו.

בספר ”משמר הלוי” לרבי משה מרדכי שולזינגר מביא מעשה שהיה הממחיש כמה השקעה צריכה להיות ב”ושננתם לבניך” ודברת בם”.

לילה אחד, פגש רבי עזרא ברזל זצ"ל מגיד שיעור בישיבה פלונית כשהוא רץ... שאל אותו ר' עזרא: לאן אתה רץ?... והוא השיב: אני רץ לחתונה... אומר לו ר' עזרא: מותר לך ללכת לחתונה?... אתה הולך לחתונה, ומחר בשיעור כשישאלו אותך פשט בגמרא, או שישאלו אותך פשט בתוס', תגיד "הייתי בחתונה"?!... "לא הספקתי להתכונן"?! אתה "מגיד שיעור" וכי הנך חושב שיש לך בזה תואר של "מגיד שיעור", ודי בזה? תדע לך שאתה עבד... אתה משועבד... ואתה צריך לבוא ולהגיד שיעור, ומה זה לבוא ולהגיד שיעור בלי להכין?... ולסמוך ע"ז שהבעלי בתים שומעי השיעור, יירדמו באמצע... אדרבה, אתה צריך להכין את השיעור בצורה כזו שהשיעור שתגיד יעיר אותם ויקיין אותם... אתה צריך להתכונן לומר שיעור שאפילו אנשים עייפים, מהמתקנות ומהשמחה של תורה שבשיעור, זה יקיין אותם וילחוב אותם... זה המגידי שיעורים צריכים לדעת, שאין דבר כזה לומר שיעור בלי להכין...

מוסיף רבי משה מרדכי, באזני שמעתי פעמים רבות איך שרבי עזרא אומר למגידי שיעורים: "להגיד שיעור זה משחק?... מ"י גדול לנו מהרבי שלנו, שר התורה, הרב אברמסקי זצוק"ל, שהיה אומר שלפני שיעור שהוא אומר בישיבה, הוא לומד את הדף גמרא שמונה פעמים... ולפני שהוא אומר שיעור "לבעלי בתים" הוא צריך להכין את דף הגמרא ארבע עשרה פעמים... וכשהיה אחד שואל את הרב שאלה באמצע השיעור, היה אומר: "סליחה, ארבע עשרה פעמים הכנתי את הדף גמרא הזה עד שנעמדתי כאן ללמד אותו, כמה פעמים אתה ראתי את הדף הזה לפני שאתה שואל את השאלה "הגדולה" שלך?... והיה אומר, שיש נס שהוא לא נבדק אצל רופא לב לפני שהוא אומר שיעור! לא יאומן כי יסופר... ואנן, מה נענה אבתריה..."

"ודברת בם" (י' - ז')

הגמ' ביומא [י"ט:] דורשת "ולא בדברים אחרים". רבי ישראל סלנטר היה ממשיך זאת לאדם שניתק את פסי הרכבת בקטע קצר של כמה מטרים, לכאורה אותו יכול להיתמם ויאמר, וכי מה חשיבות יש לכמה מטרים לעומת אלפי קילומטרים של מסילת הברזל. אבל כל בן דעת מבין, כי במעשה זה הוא ממיט אסון גדול על נוסעי הרכבת. כך גם עם ישראל, הגם שאלפי שנים עוסקים יהודים ועמלים בתורה, מ"מ כל הפסקה בלימוד שלא לצורך, ולו גם לשעה קלה, נזקה גדול וסכנתה מרובה עד למאוד.

"ודברת בם" (י' - ז')

אומר הגר"א מוילנא [מובא ב"קול אליהו"], התורה שבכתב מתחילה באות ב' - "בראשית", והתורה שבע"פ מתחילה [ברכות ב'] באות מ' - "מאימת", וזהו שאמרו חז"ל "בם" יש לך רשות לדבר, היינו בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, הרמוזות במילה בם, וזה מה שכתוב בתהילים [פ"ח - י"ח] "ה' בם סיני בקודש", ששתי התורות ניתנו למשה רבנו ע"ה בהר סיני.

כתב החיד"א, רבי יוסף שמואל רב בפרנקפורט בעל "מסורת הש"ס" ו"נר מצוה ותורה אור" למד במשך עשרים וחמש שנה בעמידה, ועבר על כל הש"ס ארבעים ושתיים פעם, וקיים בעצמו את הפסוק "ודברת בם".

"ודברת בם" (י' - ז')

שואל רבי חיים קניבסקי, מדוע בפרשה ראשונה של שמע הקדימה התורה מצוות תלמוד תורה למצוות תפילין, ואילו בפרשה השנייה הוקדמה מצות

תפילין למצוות תלמוד תורה? ומתריץ, התוס' בסוף פרק ראשון של ב"ק [ד"ה והאמר מה] כותב, שלעצמו קודם תלמוד תורה לתפילין, ולאחרים מצוות תפילין קודמת. לכן, בפרשה ראשונה שנאמר "ודברת בם" היינו חיוב לימוד תורה לעצמו, הוא קודם למצוות תפילין, אבל בפרשה השנייה שכתוב בה "ולמדתם אותם את בניכם", היינו ללמד אחרים, מצוות תפילין קודמת. וכן אמרו חז"ל בכרכות [י"ד:], מדוע קדמה פרשת "שמע" ל"והיה אם שמוע", שזה ללמוד וזה ללמד, לכן מובן שבפרשה ראשונה הוקדמה מצוות תלמוד תורה לתפילין, ובפרשה שנייה הוקדמה מצוות תפילין.

"וקשרתם לאות על ירך וכו' וכתבתם על מצוות ביתך" (י' - ה' - ט')

יש להבין, מדוע מזכירה התורה כתיבה, רק במצווה ולא בתפילין, אף שבודאי גם תפילין יש לכותבן כמו מצווה. ותיריך בספר "מגילת ספר" עפ"י מה שכתוב בגמ' במנחות [ג:] ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהן מצווה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה או משום דמצווה בעי שרטוט, אבל תפילין שפיר עושין מס"ת שבלה. וא"כ י"ל, שלתפילין לא צריך כתיבה, שהרי יכול לקחתו מס"ת, משא"כ מצווה שאין לקחתה לא מס"ת ולא מתפילין וא"כ צריך כתיבה בפני עצמה, ולכן דווקא במצווה כתבה התורה את ענין הכתיבה.

"והיו לטוטפות בין עיניך" (י' - ה')

הרב מבריסק נהג לנפוש מידי שנה במרחצאות המרפא של קריניץ. באחד הבקרים, כשחזר לאכסניה בה התגורר, גילה שם, לצד ארוחת בוקר, כרך ב' של שו"ת "דברי חיים" עם סימניה שמפנה לאחד הסימנים. הסימניה היתה מונחת בחלק או"ח סימן ו', שם כותב ה"דברי חיים", ששימוש במראה כדי לכדוק אם התפילין מונחות כסדרן, הוא מנהג בזרות, ויש בהסתכלות זו חשש של "לא ילבש". ובאותו בוקר, הלוא הסתכל מרן הגר"י במראה אם התפילין בראשו מונח במקומו. בעל האכסניה התבייש להעיר בפירושו, ולכן שיגר תוכחה מרומזת באמצעות הנחת הספר על שולחנו, ובלבד "להציל" את מרן הרב מבריסק מלהיכשל באיסור דאורייתא. מרן הגר"י קלט מיד את כוונת המארח, ואמר: הנה, חסיד אתה, ולכן אסביר את עצמי לפניך כלשון החסידים. פעם ירדו גשמים חזקים בחג הסוכות, ומרן ה"דברי חיים" נשאר לשבת בסוכה. שאלו אותו: הלא הגמ' אומרת שמי שנשאר בסוכה נקרא שוטה? ענה: אהיה הדימו, והעיקר שבסוכה אשאר. אף אני אומר, אהיה בור כלשון התשובה, ובלבד שאניח תפילין כהלכה.

"והיה כי יביאך ה' אלקיך וכו' ובתים מלאים כל טוב וכו' השמר לך פן תשכח את ה'" (י' - ז' - ב')

בספר "תכלת מרדכי" על הרמב"ן [עמוד קנ"ב] שואל, למה שישכחו את הקב"ה בכניסתם לארץ עד שהיה צורך להזהירם על כך? ומתריץ, ה"שולחן ערוך" [יורה דעה סימן פ"א סעיף ז'] פוסק, תינוק מותר לינוק מאשה גויה, אבל יניקה זו מטמטמת את הלב. וכך גם הדין באשה מינקת, שגם אם הותר לה לאכול מאכלות אסורים, בגלל פיקוח נפש, בכל זאת לא תניק, כי יש בזה היזק לתינוק. הגמ' בחולין [י"ג:] אומרת, בשבע שנים הראשונות שבני ישראל נכנסו לארץ ישראל, התיירו להם לאכול בשר חזיר, הרמב"ן כותב שהיתר זה הוא גזירת הכתוב, ואילו הרמב"ם כתב שזה משום סכנת נפשות, ובכל זאת אין זה אלא היתר על פי הדין, אבל הפסוק רומז לנו שאף אם הותר הדבר מצד הדין, הרי בפועל עדיין מאכלים אלו

מטמטמים את הלב. וזו כוונת הפסוק: אחר שתבואו לארץ ותמצא בתיים מלאים כל טוב, ובהם מאכלות אסורות, אפילו שמותר לך אז לאוכלם, בכל זאת "השמר לך פן תשכח את ה'", כי מאכלים אלו מטמטמים את הלב.

"את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד" (י' - י"א)

הגמ' בבבא קמא [א"ב]: אומרת, שמעון העמסוני היה דורש כל "אתיך" שבתורה (כל מקום שמוזכרת המילה "את" - היה דורש ולומד משם משהו). כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא", פירש, לא ידע מה לרבות, עד שבא רבי עקיבא ולימד "את" לרבות תלמידי חכמים.

שואל רבי מרדכי דרוק, שמעון העמסוני מסר את כל נפשו לדרישת ה"אתים" שבתורה, הוא הקים מפעל חיים שהקיף את כל מקצוע דרישת ה"אתים" שבתורה, ולמרות זאת, הוא הגיע לבסוף למקום בו לא יכל להתקדם, חומה ענקית בדמות "את ה' אלקיך תירא" ניצבה מולו, והוא לא מצא כל דרך להבקיע אותו. לעומתו, מגיע רבי עקיבא, וכ"משהיל בניתא מחלבא" (כמו להוציא שערה מתוך החלב) דורש "לרבות תלמידי חכמים" מדוע שמעון העמסוני לא דרש זאת? התשובה מונחת בשמעון העמסוני עצמו, ר' עקיבא התבונן וראה איך אדם לוקח מפעל חיים בו השקיע את דם התמצית שלו, ומשליך אותו בין רגע לגניזה, מה קרה? "את ה' אלקיך תירא"! אם אינך מוצא מה לדורש ראה שכל ההכרח לדרישות אינו נכון, אבל להיכן נעלמו הנגיעות? הלוא חיים שלמים הקדשת לדרישת האתים שבתורה, האם נכון יהיה להשליך הכל? אולי עדיף להשאיר את הענין על מכונו ורק לציין בהערת שוליים "צריך עיון"? היכן בעולם כולו תמצא אדם שמשוגל להודות ולוותר על מפעל חיים שלם? את זה תמצא רק אצל תלמיד חכם. מיד עמד ר' עקיבא ודרש: "את ה' אלקיך תירא - לרבות תלמידי חכמים".

המגיד מדובנא ביאר על פי משל מדוע רבי עקיבא דרש את לרבות תלמידי חכמים. משל לעיוור שהיה מחזר על הפתחים, ובעירו כולם עניים, לכן עלה בדעתו לנסוע למדינה אחרת לקבץ שם נדבות ברווח. כיוון שהיה עיוור, לקח לו בן לוויה שיוליכו ממקום למקום וסידר לעצמו "רישיון מעבר" למדינה אחרת. כשיצא מעירו לעבור למדינה אחרת, עצרו אותו שומרי הגבולות, וביקשו ממנו את הרישיון. הוציא להם את האישור, והראה להם. אמרו לו, אכן הדרך פתוחה לפניך עבורך, אבל היכן הרישיון למלווה שלך. ענה להם העיוור, האישור כתוב ברישיון שלי, שהרי כתוב בו שפלוני יכול לעבור ממדינה למדינה, והרי עיוור אינו יכול לנוע לבדו, א"כ, בוודאי הרישיון הוא גם על המלווה. והנמשל, כיון שהתורה אומרת "את ה' אלקיך תירא", הרי האדם הפשוט נחשב כעיוור שאינו יודע ואינו מסוגל לראות את הדרך הטובה שיוכל לרכוש את היראה, ע"כ שעלינו לירא אף מתלמידי חכמים המלמדים את האדם בינה ודרכי יראה, שאם לא כך, איך נשיג יראת ה'.

"ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה" (י' - י"ד)

רבי יוסף סוסו הכהן, סגן ראש הרבנים בטוניס, מספר: דרשן אחד הגיע יום אחד לעיירה, ושאל יהודי מקומי על איזה נושא כדאי לדרוש. טען לו אותו יהודי שאצלם הכל בסדר, אמנם לא עושים הרבה מצוות, אך מקפידים מאוד להתרחק מעבירות. שלח הדרשן את עוזרו להביא בד שחור גדול, לקח נבילה של חמור,

כיסה אותה בבד והזמין את כל אנשי העיירה להשתתף בהלוויה של מת מצוה ולשמוע את ההספד עליו. כל אנשי העיירה הגיעו להלוויה, והדרשן החל בהספדו: אוי, הנפטר המוטל לפנינו, איזה צדיק היה, אף פעם לא עשה עבירה, כל חייו אכל רק קש, הלך בחום השמש, התגלגל בחורף בשלג ומעולם לא התלונן, אוי, צדיק גדול נפטר מהעולם. כל הקהל געה בכבי. הסיר הרב את הבד השחור, ולנגד עיני כולם נתגלתה נבלת החמור. שאלו את הרב לפרש מעשיו, אמר הרב, לא שיקרתי במילה אחת! חמור זה לא עשה בחייו עבירה אחת, היה אוכל קש, סובל מחום השמש, מתגלגל בשלג, אבל מה לעשות חמור נשאר חמור. דהיינו, חוץ מאשר "סור מרע", חייב להיות "עשה טוב", וזה מה שאומר הפסוק "לעשות את כל החוקים האלה".

"וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' וכו' כאשר ציונו" (י' - י"ה)

רבי אליהו חיים מייזל, אב"ד לודז', היה אומר, יש אנשים הפוטרם עצמם מכל מצוות התורה, בנדבת ליבם, בצדקה שמפזרים ביד רחבה, ועליהם אפשר לומר "וצדקה תהיה לנו", רק אז נחשב הצדקה לשלנו, "כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת", אבל בלי קיום התורה והמצוות, גם הצדקה היא פגומה.

"ולא תחנם" (י' - י"ב)

מפסוק זה לומדים שאסור לתת לעכו"ם מתנת חנם. סיפר האדמו"ר רבי אהרן מבעלי: סבי, האדמו"ר ה"שר שלום", מסר תמיד מנעליו לתקן לסנדלר גוי שהתגורר בשכנותו. פעם עבר בעירו סנדלר יהודי, מיהר סבי לקראתו בשמחה גדולה ומסר לו שיתקן מנעליו. שאלו אותו: שמחה זו מה טיבה? השיב: כשאני מוסר תמיד מנעליו לסנדלר הגוי נוקפני ליבי, שמא דורש הוא מחיר מופרז בשכרו ונמצאתי עובר ב"לא תחנם", עכשיו שאינה ה' לידי סנדלר יהודי שלא אכפת לי אם אוסיף לו על שכרו - ולא אשמח?

"ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך" (י' - י"ג)

"כי עם קדוש אתה לה' אלקיך" (י' - י"ד)

כתב בספר "אור התורה", לכן הוזהרו ישראל באופן כל כך חמור "לא תכרות להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בם", "כי עם קדוש אתה", וככל שהקדושה יותר גדולה, אתה עלול לקבל טומאה, כי קודש נטמא אפילו ברביעי לטומאה.

"וידעת כי ה' אלקיך וכו' שמר הברית והחסד לאוהביו ולשמרי מצותו לאלף דור ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" (י' - י"ז)

כותב הרשב"ם, לאחר שהבטיח הקב"ה לאבות להוציא את כלל ישראל מארץ מצרים ולהביאם לארץ ישראל, והחל לקיים הבטחתו [פסוק ח'] "ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים", עלולים ישראל לתהות חלילה לשם מה עליהם לקיים מצות, והרי הבטחת הקב"ה שרירה וקיימת, ועל כרחו, כביכול, מחויב הוא להביאם לארץ גם אם לא ישמרו מצוותיו וחוקותיו. לכן הזהירה התורה ואמרה "וידעת כי ה' אלקיך" הוא אכן "שומר הברית והחסד", נאמן הוא לקיים הבטחותיו, אך יכול הוא לעשות זאת "לאוהביו ולשמרי מצוותיו לאלף דור", היינו להמתין בקיום ההבטחה עד לאותו דור שיהיה ראוי לכך, ואילו אתם תהיו חלילה בכלל "ומשלם לשונאיו להאבידו". לכן, אם ברצונכם לזכות לקיום

"לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו" (י - י)

כותב ה"אבן עזרא", אין הקב"ה מאחר ודוחה לעולם הבא את שכרו של הרשע על מעשה טוב שעשה, אלא משלם לו בעולם הזה, "על פניו ישלם לו".

"ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם"

(י - י"א)

"היום לעשותם" ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם. [רש"י].

כותב המגיד מדובנא, עיקר שכרו של האדם על קיום מצוות השי"ת הוא בעולם הבא, אם כן, כיצד זה מוצאים אנו בתורה הבטחה לברכת שמים גם בעולם הזה? אין זאת אלא כדי לאפשר לנו לקיים מצוותיו כדי שנוכה בכוחן לחיי העולם הבא. משל למה הדבר דומה, לאדם ששכר עגלון להסיעו ממקום למקום, ותנאי התנה איתו, שאת שכרו ישלם רק כאשר יגיעו אל מחוז הפצם. אבל העגלון היה עני, ולכן התחייב השוכר שאת דמי המספוא לסוסים ישלם לאלתר, כי ללא האוכל לא יגיעו למחוז הפצם. כך גם שכרו של עובד ה' הוא לאחר שהגיע למחוז הפצו, בעולם הבא, אבל "היום" הוא משועבד "לעשותם", לעמוד ולדקדק במצוות השי"ת, אך כדי שיתאפשר לו "לעשותם", שיוסרו ממנו כל המכשולים והמפריעים להגיע אל התכלית הסופית, זקוק הוא לברכה וחיים כאן בעולם הזה.

ההבטחה, אז "ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים", ואז מובטחים אתם כי "והיה עקב תשמעון וכו' ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך", לך ישמרנה ולא ימתין לאלף דור.

"שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו" (י - ט)

ה"כתיב" הוא מצנתו, והמשמעות היא מצוה אחת, כי האות ו' היתה מנוקדת בקמץ והאות ת' היתה מנוקדת בחולם, אבל קוראים כאילו נכתב מצותיו, שהוא לשון רבים, ואומר ה"משך חכמה", הענין יובן על פי מאמר חז"ל בירושלמי סוף פ"ק בקידושין על דברי המשנה "כל העושה מצוה אחת מיטיבין לו וזוכה ונוחל הארץ", זה מי שמייחד מצוה אחת ולא עבר עליה מימיו. וכך גם כתוב במסכת שבת [ק"ה:], אמר רב ששת, ישולם שכרי על שקיימתי מצות תפילין, שאני לא הולך ארבע אמות בלי תפילין. ואמר רב נחמן, ישולם שכרי על שקיימתי מצות ציצית, שאני לא הולך ארבע אמות בלי ציצית. ביאור הדבר, רבותינו הדגישו, כי על מצוות אלו לא עברו מימיהם, לכן אמרה התורה "שומר הברית והחסד וכו' ולשמרי מצותו" בלשון יחיד, ללמדנו, שאפילו אם שמר מצוה אחת בשלימות כל ימי חייו, זוכה הוא לברכת ה'.

"ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" (י - י)

בהגדה של פסח "מעשה רב" מביא, ששאלו פעם את רבי נתן אדלר, הלא אתה נלחם בכל התוקף ברבנים המשכילים, הלא ענינו ראות שמשכורתם היא עשרת מונים יותר ממשכורת הרבנים היראים, הכיצד? ענה להם, ההיפך - תרנגול חי עולה כמה פרוטות, ואילו ציור של תרנגול עולה הון עתק, מדוע? תרנגול טבעי זה דבר נורמלי, אבל ציור... אותו הדבר, רבנים אמיתיים הם דבר רגיל ונורמלי, אך הרבנים המתחדשים זה רק ציור, ולכן זה עולה הון רב. ה"שבת סופר" סיפר זאת לתלמידיו, והוסיף נופך משלו. ידוע שמי שנוסע בקו שרות ציבורי, עולה לו הנסיעה פחות מהנוסע נסיעה פרטית. ההבדל זה לא מרחק הנסיעה או הוצאות הדלק, כי הם זהים, אלא ההבדל, כשבין כך נוסעים, זה לא עולה הרבה, אבל אם נוסעים באופן מיוחד, זה יקר יותר. כך גם הרבנים ה"ישנים", הם "ממילא" לומדים תורה ומקיימים מצוות, לכן נותנים להם מעט כסף כדי שיהנו ברבנות, אבל הרבנים ה"חדשים", אין הם לומדים ממילא, וכל עיסוקם בתורה אינו אלא לצורך משכורתם, לכן ודאי שמגיע להם יותר כסף על כך, זה "ספיישל".

"ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" (י - י)

בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא. [רש"י].

בשו"ת "בית יצחק" שואל, מדוע באמת משלמים לרשע שכרו בעולם הזה ולצדיק בעולם הבא? ההסבר הוא, כשהרשע עושה מצוה, על פי רוב רק למראית עין הוא עושה אותה, לא בלב שלם, ובשקר יסודה, לכן משלם לו הקב"ה שכרו בעולם השקר. אבל את העבירה הוא עושה בכל חוס ליבו בהתאמה לרשעות ליבו, ולכן משלם לו את העונש בעולם האמת. והיפוכו אצל הצדיק, את המצוה הוא עושה בלב שלם ובאמנות אומן, ולכן משלם לו שכרו בעולם האמת, אבל העבירה הוא עושה מתוך אונס, יצרו תקף עליו ואין פעולתו מזדהית עם אמנות ויושר ליבו, ולכן הוא בא על עונשו בעולם השקר.

נערך לדפוס לע"נ המחנך

רבי דוד בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל

נלב"ע כ"ח בניסן תשע"ד.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים

ראש ישיבת נתיב השבים באר-שבע הגה"צ

רבי שלום בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל

נלב"ע כ"ז בניסן תשע"ו.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים

ר' שמואל בן אבי חיים עדני הכהן ז"ל

נלב"ע י' באדר א' תשע"ט

לרפואת רעייתו הרבנית

סגולה תחי' בת שרה זוהרה